

Vprašanje umetnostnega naročništva pri treh dolnjeprekmurskih župnikih, ki so v poznem 17. stoletju študirali v Bologni

Lilijana Žnidaršič Golec

Doc. dr. Lilijana Žnidaršič Golec, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska ulica 1, SI-1000, Ljubljana, lilijana.znidarsic@gov.si, ORCID ID: 0000-0002-0850-1884

Izvleček:

Vprašanje umetnostnega naročništva pri treh dolnjeprekmurskih župnikih, ki so v poznem 17. stoletju študirali v Bologni

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prispevek odpira vprašanje o umetnostnem naročništvu pri treh duhovnikih, ki so v osemdesetih letih 17. stoletja študirali teologijo v Bologni, pozneje pa službovali v župnijah Dolnjega Prekmurja. Gre za duhovnike zagrebške škofije Nikolaja Kiša, Emerika Nyilasa in Petra Paulušiča, daljši ali krajši čas izpričane na čelu župnij Dobrovnik, Turnišče in Dolnja Lendava (danes Lendava). V biografskih orisih, ki so v članku navedeni za vsakega posebej, so večje pozornosti deležni njihovo bivanje v Ilirsko-ogrskem kolegiju v Bologni oziroma študij na tamkajšnji univerzi, njihove študijske, socialne in druge povezave ter sledi, ki so jih pustili ali bi jih utegnili pustiti na področju umetnosti. Eden pomembnejših ciljev prispevka je spodbuditi nadaljnje raziskave o vplivih in prenosih umetnostnih in kulturnih zgledov iz Bologne (in Italije) v dolnjeprekmurski prostor ter druga območja zagrebške in sosednjih škofij.

Ključne besede: umetnostno naročništvo, duhovniki, Dolnje Prekmurje, škofija Zagreb, arhidiakonat Beksin, Dobrovnik, Turnišče, Lendava, Ilirsko-ogrski kolegij v Bologni, 17. stoletje, 18. stoletje

Abstract:

The Question of the Art Patronage of Three Priests from the Lower Prekmurje Region who Studied in Bologna in the late 17th Century

1. 01. Original scientific article

The contribution presents the question of the art patronage of three priests who studied theology in Bologna in the 1680s and later served in various parishes in the lower Prekmurje region. Nikolaj Kiš, Emerik Nyilas and Peter Paulušič were all priests of the Zagreb diocese and recorded as leading the parishes of Dobrovnik, Turnišče, and Dolnja Lendava (today Lendava) for longer or shorter periods. In the biographical sketches that the article provides for each of them, significant attention is paid to their stay at the Illyrian-Hungarian College in Bologna or their studies at the university there, their academic, social, and other connections, and the traces they left or could have left in the field of art. One of the most important goals of the contribution is to stimulate further research on the influences and transmission of artistic and cultural examples from Bologna (and Italy) to the lower Prekmurje region and other parts of the Zagreb and neighbouring dioceses.

Keywords: art patronage, priests, lower Prekmurje region, Zagreb diocese, archdeaconry of Beksin, Dobrovnik, Turnišče, Lendava, Illyrian-Hungarian College in Bologna, 17th Century, 18th Century

Duhovnike Petra Paulušiča (Paulušič), Emerika Nyilasa (Nylas) in Nikolaja Kiša (Kiss), na katere se osredotoča ta prispevek, je v zvezi s študijem v Bologni prvi leta 1926 omenil Franc Kovačič.¹ Podatke o njih je črpal iz vizitacijskih zapisnikov zagrebške škofije, ki jih je hranil oziroma jih še hrani Nadškofijski arhiv v Zagrebu (Nadbiskupijski arhiv Zagreb).² V »Bononiji« naj bi Paulušič, Nyilas in Kiš končali teologijo,³ pri čemer Kovačič poudarja, da ga je na pomen »teološke šole« zagrebške škofije v Bologni opozoril Janko Barle. Barletu, ki je bil takrat nadškofijski kancler v Zagrebu, se Kovačič hkrati zahvaljuje, ker mu je omogočil vpogled v gradivo vizitacij za čas od leta 1668 naprej.⁴ Dobrega pol stoletja za Kovačičem je v članku o župniji Dobrovnik podatka o tem, da sta v Bologni študirala Nyilas in Kiš, objavil Ivan Zelko (1983).⁵ Bolonjski študij vseh treh – Nyilasa in Kiša, ki sta kot duhovnika delovala v Dobrovniku, ter Paulušiča, pozneje župnika v Turnišču – je leta 2013 v svoji doktorski disertaciji izpostavila Klaudija Sedar.⁶ Pri tem se je prav tako oprla na vizitacijsko gradivo zagrebške škofije, natančneje na zapisnika iz let 1688 in 1690.⁷ Oba zapisnika, pa tudi druge za jugovzhodni del Prekmurja ohranjene vizitacijske protokole iz 17. in 18. stoletja,⁸ je Sedarjeva sicer preučila z več vidikov, med drugim z vidika umetnostne podobe cerkva in posegov vanje. Pričujoča študija po eni strani prinaša dopolnitve in popravke do zdaj objavljenih navedb o Nyilasu, Kišu in Paulušiču, predvsem navedb o njihovem študiju v Bologni in duhovniškem delovanju v Dolnjem Prekmurju, po drugi strani pa se loteva vprašanja o njihovem umetnostnem naročništvu. To vprašanje skuša osvetliti z obravnavo študijskih, socialnih in drugih povezav omenjenih duhovnikov. Glede na to, da je umetnostno naročništvo neposredno izpričano pri Nikolaju Kišu kot dobrovniškem župniku, je smiselno začeti z njim.

¹ Kovačič, "Gradivo," 15, 18–19.

² Kanonske vizitacije (KV), Nadbiskupijski arhiv Zagreb (NAZg). Prim. Kovačič, "Gradivo," 9; Sedar, "Vizitacije zagrebške škofije," 109–13.

³ Kovačič, "Gradivo," 15, 18–19.

⁴ Prim. Kovačič, "Gradivo," 9, 15, op. 1.

⁵ Zelko, "Župnija Dobrovnik," 250–51. Razprava je bila prvič objavljena v *Stopinje*, 122–31. Gl. tudi Škafar, "Izobraževanje," 32. P. Vinku Škafarju se na tem mestu zahvaljujem za spodbudo in koristne informacije.

⁶ Sedar, "Kulturna podoba," 245 (Paulušič), 276 (Nyilas in Kiš). Za Nyilasa avtorica disertacije uporablja osebno ime Mirko, ki je na Hrvaškem uveljavljena različica imena sv. Emerika Ogrskega, in priimek Nilaš, ki ga danes, denimo, nosijo Hrvati na območju Vinkovcev. Prim. "Prezime Nilaš," *Acta Croatica*, dostop 31. 10. 2022, <https://actacroatica.com/hr/surname/Nila%C5%A1/>. Priimekovna različica Nylat v Žnidaršič Golec, *Kariere duhovnikov*, 66, je posledica napake pri branju vira.

⁷ Oba zapisnika najdemo v NAZg, KV, Protokol 70/Ib.

⁸ Klaudija Sedar preučevani prostor označuje z geografskim pojmom »jugovzhodno Prekmurje«. V našem prispevku navajana oznaka »Dolnje Prekmurje« izhaja iz dejstva, da je ta prostor od sosednjega območja na severu oziroma severozahodu, tj. »Gornjega Prekmurja«, ločevala hkratna politično-upravna in cerkveno-upravna meja. Severozahodni del Prekmurja je spadal v Železno županijo in škofijo Győr, jugovzhodni del pa je bil vključen v Zalsko županijo in škofijo Zagreb. Gl. zemljevid v Golec, *Nedokončana kroatizacija*, 96. Kronološko zaporedje vseh ohranjenih vizitacij dolnjeprekmurskih župnij v 17. in 18. stoletju podaja Sedar, "Kulturna podoba," 119, tabeli 1 in 2.

Nikolaj Kiš, župnik v Dobrovniku in naročnik oltarja sv. Nikolaja v dobrovniški župnijski cerkvi

Kiš je bil po rodu Madžar iz kraja Szemenye, danes Muraszemenye v Zalski županiji.⁹ Kraj, ki je imel pred osmanskimi pustošenji v 16. oziroma 17. stoletju status župnijskega središča,¹⁰ leži pri izlivu Velike Krke v Muro ob meji s Hrvaško. V obravnavanem obdobju je spadal – tako kot vse takratne dolnjeprekmurske župnije, tj. Bogojina, Dobrovnik, Kobilje, Turnišče in Dolnja Lendava¹¹ – v škofijo Zagreb, znotraj te pa v arhidiakonat Beksin (lat. Bexin, hrv. Bekšin).¹² Župnijo v Dobrovniku, ki jo je od njegovega rojstnega Szemenya ločevalo okrog 30 kilometrov, je Kiš uradno prevzel s t. i. župniško prisego 4. junija 1690.¹³ Vendar pa je, kot kažeta navedbi v vizitacijskih zapisnikih z dne 19. februarja 1690 in 23. januarja 1698, za dušno pastirstvo v Dobrovniku skrbel že prej, najverjetneje od srede leta 1688.¹⁴ Ob vizitaciji februarja 1690 naj bi bili za njim dve leti pastirovanja v dobrovniški župniji, ob vizitaciji januarja 1698 pa deset let.¹⁵ Podatka gre jemati kot približna, kar dokazuje tudi vizitacijski zapis z dne 28. aprila 1716, po katerem je Kiš v Dobrovniku tedaj župnikoval 27 let,¹⁶ torej od (pomladi) 1689. Kot bomo videli v nadaljevanju, lahko njegov prihod v dobrovniško župnijo vseeno datiramo v sredo ali drugo polovico leta 1688, pri čemer pa vsaj na podlagi vizitacijskih protokolov ne moremo reči, da je do omenjene prisega v začetku junija 1690 »najverjetneje deloval kot administrator«.¹⁷ Latinski samostalnik *administratio* se v protokolih namreč ne nanaša na upravljanje župnije, temveč na podeljevanje zakramentov. Pri vizitacijah leta 1690 in 1698 je bil Kiš, denimo, pohvaljen kot marljiv »*in sacramentorum administratione*«.¹⁸ Poleg vprašanja o začetkih Kiševega delovanja v Dobrovniku ostaja brez natančnega odgovora tudi

⁹ Protokol 70/Ib (1690), 410 [341], KV, NAZg: »Parochus Ecclesiae S. Jacobi Ap(osto)li in oppido Dobronok est uener(abilis) Presbyter Nicolaus Kyss Hungarus Semenien(sis)«. Sedar, »Kulturna podoba«, 276, piše, da je bil Kiš »iz Semenja (Semeniensis)«, a pri tem Kiševega krajevnega izvora ne opredeli konkretnije. Prim. Zelko, »Župnija Dobrovnik«, 251.

¹⁰ Ob vizitaciji leta 1698 je bila cerkev v Szemenyu (hrv. Semenince) označena kot »olim parochialis«, leta 1720 kot »desolata«, od srede 18. stoletja naprej pa takšnih oznak ni več. Hrg in Kolanović, *Kanonske vizitacije*, 126, 128–32. Cerkev v Muraszemenyu je posvečena sv. Jerneju; gl. Muraszemenye község hivatalos honlapja, dostop 2. 7. 2022, <https://www.muraszemenye.hu>. Glede trga – tudi kot verskega središča s frančiškanskim samostanom – v okviru posesti dolnjelendavskih Banfijev (Bánffy, Banič, Banič) v srednjem veku prim. Škafar, »Dolnjelendavska rodbina«, 56, op. 220; Vándor, »A ferencesek középkori építészeti«, 50. O osmanskih osvajanjih na Ogrskem oziroma Madžarskem: Kontler, *Madžarska zgodovina*, 113–14, 115 (zemljevid), 116–20, 131–35; o turških vpadih v Prekmurje v širšem kontekstu: Simoniti, »Turški vpadi«, 95–110.

¹¹ Zaradi turškega pustošenja je v prvi polovici 17. stoletja prenehal delovati župnijski sedež pri cerkvi sv. Martina na Kobilju. Höfler, *O prvih cerkvah*, 107–08.

¹² Gl. zemljevid beksinskega arhidiakona v 17. stoletju v Škafar, »Gradivo«, 118. Gl. tudi Zelko, »Statistika prebivalstva«, 71; Sedar, »Poselitvena struktura«, 90–91. O starejši zgodovini prekmurskega dela beksinskega arhidiakona: Škafar, *Prekmurski del*.

¹³ Razum, *Vjeroispovijedi*, 80, št. 317: »Nicolaus Kys, pro parochia ecclesiae S. Iacobi in oppido Dobronok, iuramentum deposuit«. Prim. Sedar, »Kulturna podoba«, 276.

¹⁴ Prim. Sedar, »Kulturna podoba«, 276, op. 994.

¹⁵ Protokol 70/Ib (1690), 410 [341], KV, NAZg: »manet in prefata Parochia annis duobus«. Prim. Sedar, »Kulturna podoba«, 276; Protokol 71/II (1698), 104, KV, NAZg: »manet in hac Parochia annis 10«.

¹⁶ Protokol 73/IV (1716), 26, KV, NAZg: »Parochum agit hic V(enerabilis) Pres(byter) Nicolass Kiss /.../ Parochiae 27«.

¹⁷ Sedar, »Kulturna podoba«, 276, op. 994.

¹⁸ Protokol 70/Ib (1690), 410 [341], KV, NAZg: »in sacramen(torum) administratione commodam diligentiam habere dignoscitur«; Protokol 71/II (1698), 104, KV, NAZg: »in administratione sacramentorum diligens«.

vprašanje o koncu njegovega vodenja te župnije.¹⁹ Na položaju dobrovniškega župnika je nedvoumno izpričan še 15. aprila 1720: »*Parochum agit V(enerabilis) Praesbyter Nicolaus Kyss.*«²⁰ Sodeč po navedbah o njegovi starosti v vizitacijskih protokolih iz let 1690 in 1698, je bil rojen leta 1660 ali 1661.²¹ Slabih šest desetletij pozneje, leta 1718, vizitator izpostavlja njegovo starost (*senectus*) na eni in njegovega mladostnega (mladeniškega) duha na drugi strani.²² Kar zadeva čas Kiševe posvetitve v mašnika, se zdi najverjetnejša letnica 1687.²³ Vsekakor je po pridobitvi mašniškega posvečenja najprej služboval v župniji Legrad v Medžimurju, kjer je prevzel dušno pastirstvo za Mihaljem Šimuničem, ki je bil imenovan na mesto kanonika v Zagrebu (sl. 1).²⁴

Preden se posvetimo Kiševi študijski poti, se ustavimo še pri vprašanju o sledeh, ki jih je pustil v dobrovniški župniji med svojim dobra tri desetletja trajajočim župnikovanjem. Od za zdaj znanih virov Kiša kot umetnostnega naročnika prvič izrecno omenja šele vizitacija iz srede maja 1778. Gre za omembo ob kanonični vizitaciji Jánosa Szilya (1735–1799), prvega škofa škofije Sombotel (Szombathely), v katero so ob ustanovitvi te škofije (1777) prešle tudi vse prekmurske župnije, tako tiste v Dolnjem kot tiste v Gornjem Prekmurju.²⁵ Vizitacija škofa Szilya, ki se je v zgodovino zapisal kot zaščitnik in spodbujevalec umetnosti,²⁶ glede oltarjev v dobrovniški župnijski cerkvi sv. Jakoba pravi, da je bil na stroške nekdanjega župnika Nikolaja Kiša postavljen »tretji oltar«, tj. oltar sv. Nikolaja.²⁷ Kiševo naročništvo tega na južni strani cerkvene ladje stoječega oltarja posredno potrjuje ta vizitacijska zapisa iz let 1688 in 1698. V prvem vizitator poudarja, da je bil oltar »brez nastavka, z nekaj izrezljanimi (reliefnimi) podobami«. Oltarna menza je bila prekrita samo z enim prtom – praviloma bi morali biti trije²⁹ –, antependij na prednji strani menze pa je bil zelo star in raztrgan.³⁰

¹⁹ Prim. Sedar, »Kulturna podoba«, 277.

²⁰ Protokol 73/IV (1720), 85v, KV, NAZg. Naslednji ohranjeni vizitacijski zapisnik za župnijo Dobrovnik je šele iz leta 1747. Prim. Hrg in Kolanović, *Kanonske vizitacije*, 128 (Protokol 75/VI).

²¹ Protokol 70/Ib (1690), 410 [341], KV, NAZg: »Annorum aetatis 30«; Protokol 71/II (1698), 104, KV, NAZg: »Annorum Aetatis 38«. Horvat, *Poviest Međimurja*, 149, po vizitacijskem zapisniku za župnijo Legrad z dne 1. maja 1688 navaja, da je bil Kiš star 27 let. Ob vizitaciji Dobrovnika leta 1716 naj bi mu bilo 53 let. Protokol 73/IV (1716), 26, KV, NAZg.

²² Protokol 73/IV (1718), 62, KV, NAZg: »in senectute tamen uidetur nimirum iuvenilem habere spiritum«. Prim. Kovačič, »Gradivo«, 19.

²³ Protokol 70/Ib (1690), 410 [341], KV, NAZg: »Annorum /.../ Sacerdotii tertio«; NAZg, KV, Protokol 71/II (1698), 104: »Annorum /.../ Presbyterii 11«.

²⁴ To izvemo iz vizitacijskega zapisnika z dne 1. maja 1688. Horvat, *Poviest Međimurja*, 148–49.

²⁵ Prim. Vugrinec, »Prvi sombotelski püšpek«, 89–92; Žnidaršič Golec, *Cerkvene ustanove*, 11.

²⁶ Prim. »About us«, Diocesan Collection and Visitor Centre János Szily, dostop 6. 11. 2022, <http://www.latogatoko-zpont.martinus.hu/angol.html>.

²⁷ »Tertium a latere sinistra in honorem S(ancti) Nicolai sumptibus Domini Nicolai Kis Parochi olim loci erectum et authentico portatili provisum«. Visitatio canonica Szilyana = Szily 6 (1778), 275 [15. in 16. 5.] 1778, Szombathely Egyházmegyeyi Levéltár. Za poslane posnetke vizitacijskega zapisnika se kar najlepše zahvaljujem tamkajšnjemu arhivistu, gospodu Richardu Inzsölu. Prim. Zelko, »Župnija Dobrovnik«, 248; Sedar, »Kulturna podoba«, 267, op. 951 (z napačnim navedkom strani); Sobočan, *Moja župnija*, 54–55.

²⁸ Protokol 70/Ib (1688), 252, KV, NAZg: »absque omni tabula(.) cum aliquot conchavis imaginibus«.

²⁹ Prim. Lavrič, *Ljubljanska škofija*, 59; Potočnik, »Sakralna umjetnička baština«, 173.

³⁰ Oltar je tu naveden kot »drugi«, za glavnim oltarjem sv. Jakoba. »Secundum altare in corpore ecclesiae ad meridiem, absque omni tabula cum aliquot conchavis imaginibus, coopertum unica mappa & uno antiquissimo lacerato antependio, pulueribus dictas haeret.« Protokol 70/Ib (1688), 252, KV, NAZg. Sedar, »Kulturna podoba«, 264, vsebino izvirnega zapisa povzema takole: »Drugi oltar je bil na južni strani v ladji, brez oltarne mize in le z nekaj starimi slikami. Tudi sicer je bil ta oltar zapuščen in zaprašen.«

Če je zapis nastal v okviru vizitacije 21. maja 1688,³¹ tj. malo prej, preden je Kiš prišel v Dobrovnik, sega naslednji zapis s podrobnejšim opisom oltarja v januar 1698, ko je imel Kiš za seboj že nekaj manj kot desetletje službovanja v tej župniji.³² Oltar Kiševega zavetnika sv. Nikolaja vizitator opisuje takole: »Na vrhu ima kip nadangela Mihaela, ki z desnico vihti izdrti meč in drži tehtnico, na straneh pa sta angela, ki držita Zakrament; vsi ti kipi so pozlačeni. V spodnjem delu³³ je kip sv. Nikolaja, lepo pozlačen in deloma posrebren, na straneh katerega so štirje stebri, na vsakem krilu po dva, črno marmorirana, s pozlačenimi kapiteli. Vsi ti podstavki daritvenega oltarja so spodaj pozlačeni. Naposled – deli, ki obkrožajo ta oltar, so izrezljani in lepo pozlačeni.«³⁴ Poleg novega oltarja

³¹ Protokol 70/Ib (1688), 251, KV, NAZg.

³² Celotna vizitacija dobrovniške župnije je datirana s 23. januarjem 1698. Prim. Prot. 71/II (1698), 100, KV, NAZg; Hrg in Kolanović, *Kanonske vizitacije*, 126 (Dobronok).

³³ Mišljen je osrednji del oltarnega nastavka.

³⁴ »Tertium demum altare è regione ejusdem suprascripti ad partem meridionalem est S(ancti) Nicolai Ep(isco)pi et Conf(essoris). In cujus sum(m)itate est statua S(ancti) Michaelis Archangeli, dextra gladium strictum vibrantis, sinistra vero balancam tenentis, ad cujus latera sunt duo Angeli sculpti sacramentum gestantes, omnes hae statue

2. Župnijska cerkev
sv. Jakoba v Dobrovniku
(© ZRC SAZU, foto: Jure Donša)

oziroma, natančneje, nastavka oltarja sv. Nikolaja sodi v Kišev čas tudi novo dobrovniško župnišče. V vizitaciji iz leta 1698 beremo, da je župnišče narejeno iz čvrstega lesa, delno iz hrastovine in delno iz smrekovine, in da so ga na novo postavili »pred sedmimi leti«, ³⁵ torej leta 1691. Ohranjeni vizitacijski zapisniki iz poznejših let pričajo, da je bilo v Dobrovniku pod Kišem postorjeno še marsikaj, čeprav pri nekaterih vizitatorjih naletimo tudi na očitke o njegovi malomarnosti in posebej njegovem zanemarjanju župnijske cerkve. ³⁶ Natančnejšo raziskavo o Kiševih gradbenih aktivnostih, na primer ureditvi pokopališča ali prenovi stropa v župnijski cerkvi, ter novih pridobitvah za cerkev, ³⁷ denimo prižnici in zvonu, prepuščamo umetnostnim zgodovinarjem (sl. 2).

Študijske poti Nikolaja Kiša, Emerika Nyilasa in Petra Paulušiča, s poudarkom na študiju v Bologni

Glede vprašanja o Kiševi študijski poti kot tudi o njegovih študijskih povezavah je treba najprej poudariti, da so od šestdesetih let 17. stoletja bogoslovci zagrebške škofije praviloma obiskovali kakovosten triletni filozofski kurz pri jezuitih na zagrebškem Griču (Gradec). ³⁸ Prvo leto so seme-

deaurate. In infima contignatione est statua S(ancti) Nicolai honeste deaurata et in partibus deargentata, ad cuius utrumque latus sunt quatuor columnae, ad singulam alla(m) duae, nigro colore per modum marmoris mistae, cum suis capitellis deauratis. Omnes hae padeisse arae ab infra sunt inauratae. Demum circumferentiae portiones hujus altaris sunt sculptae et honeste deauratae.« Protokol 71/II (1698), 102, KV, NAZg. Za dopolnitve in popravke pri transkripciji izvirnika in prevodu izrekam iskreno zahvalo Ani Lavrič. Gl. tudi povzetek vira v Sedar, "Kulturna podoba," 265.

³⁵ Protokol 71/II (1698), 105, KV, NAZg: »Curia Parochialis ante septem annos ex solidis roboribus partim quercinis partim pineis tota est erecta.«

³⁶ Prim. Kovačič, "Gradivo," 19; Sedar, "Kulturna podoba," 264 (vizitacija leta 1693), 265–66 (vizitacija leta 1720).

³⁷ Sedar, "Kulturna podoba," 265–66, 271–72 (pokopališče). Prim. Kovačič, "Gradivo," 19 (zvonik).

³⁸ Patafta, "Razvoj teoloških i filozofskih studija," 56.

niščniki, med njimi Kiš,³⁹ poslušali logiko in matematiko, drugo leto fiziko, tretje leto pa metafiziko.⁴⁰ Na Bologno, kjer je Kiš dokumentirano študiral,⁴¹ se po drugi strani nanaša dejstvo, da je tu od srede 16. stoletja deloval kolegij, imenovan *Collegium Hungaricum-Illyricum*. Stavba zavoda, ki ga je ustanovil zagrebški kanonik in veliki prošt Pavel Szondy (Szondi Pál),⁴² še danes stoji na Via Centotrecento 4 v središču Bologne.⁴³ Čeprav je bilo uradno ime ustanove Ogrsko-ilirski kolegij, uporabljamo v prispevku ime Ilirsko-ogrski kolegij. Takšno poimenovanje, ki ga poleg uradnega imena in oznake Ilirski kolegij srečujemo tudi v virih,⁴⁴ sloni na dejstvu, da je zavod, v katerem naj bi bili po statutu enako zastopani gojenci z Madžarske in iz »Slavonije«,⁴⁵ v poznem 17. stoletju postal vse bolj »ilirski« oziroma hrvaški.⁴⁶ Ohranjeni zavodski anali Kiša v kolegij prvič postavljajo konec julija 1687,⁴⁷ vendar register vpisanih na bolonjsko univerzo med letoma 1666 in 1703 razkriva, da je v kolegiju bival že vsaj jeseni 1686, zagotovo pred 5. novembrom 1686, ko se je imatrikuliral kot študent teologije pri profesorju Hieronimu (Girolamu) Bassanu (Bassaniju).⁴⁸ V seznamu, ki ga je leta 1931 objavil Vjekoslav Noršić in naj bi se – očitno napačno – nanašal na alumne zavoda *Collegium Croaticum* na Dunaju, se pri Kiševem imenu pojavlja datum 3. oktober 1685.⁴⁹ Zapis v analih bolonjskega kolegija nam po drugi strani pove, da je bil Kiš eden od sedmih gojencev, ki jih je novi zavodski rektor Nikolaj (Nikola) Jurinić srečal v družbi dotedanega rektorja Simona Jude Zidića, ko je 29. julija 1687 prispel v kolegij.⁵⁰ Poleg Kiša, ki je naveden na drugem mestu, so med

³⁹ Protokol 70/Ib (1690), 410, KV, NAZg: »uener(abilis) Presbyter Nicolaus Kÿss, Scientia Phil(oso)phus Zag(rabiensis) absolutus«.

⁴⁰ Patafta, "Razvoj teoloških i filozofskih studija," 56.

⁴¹ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 179 (c. 253). Okrajšava »c.« se tu in v nadaljevanju nanaša na stran, »cc.« pa na strani v izvirniku kolegijjskih analov. Prim. še Protokol 70/Ib (1690), 410, KV, NAZg; Zelko, "Župnija Dobrovnik," 250–51; Sedar, "Kulturna podoba," 276.

⁴² Prim. Barbarić, "Il Collegio," XXVIII–XXXI; Sárközy, "Il ruolo," LI–LV; Premerl, *Bolonjske slike*, 7–8; Patafta, "Razvoj teoloških i filozofskih studija," 50.

⁴³ Danes je v tej stavbi Collegio Venturoli. Prim. "Via Centotrecento 4 (N.2870, N.2871)," Origine di Bologna: Vie, strade, vicoli, piazze, luoghi di Bologna," dostop 29. 9. 2022, <https://www.originebologna.com/strade/cento-trecento/n-2870-2871/>.

⁴⁴ Sárközy, "Il ruolo," LV. Prim. Brizzi in Accorsi, *Annali*, 173 (c. 245).

⁴⁵ »Slavonija« je bila v kolegijjskem statutu iz srede 16. stoletja opredeljena kot ozemlje »inter Muram, Dravum, Zavam, Colapim et Voldvnum, quantum Diocesis Zagrabienensis extenditur, adiuncta Posega, usque ad Dravi ostia, ubi in Danubium se immergit. Exclusis provinciis vicinis Carinthia et Carniola et Dalmatia, quae etiam in Italia Sclavonia vocantur.« Sárközy, "Il ruolo," LV.

⁴⁶ Prim. Sárközy, "Il ruolo," LIX; Brizzi, "Il Collegio," XXIII.

⁴⁷ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 179 (c. 253).

⁴⁸ Črka N, reg. 376, Registri matricolari (Matricole), Università degli Artisti, Studio, Archivio di Stato di Bologna (ASB): »D(ominus) Nicolaus Chis ex Collegio Vngarico studet Sacre Theologie sub Exmo et Ad(modum) Rev(erendo) Pre(sbytero) Magistro Hieronymo de Bassanis.« Prim. Dallari, *I Rotuli*, 24, 52, 62, 68, 114, 119, 123, 128, 133, 138, 151, 156, 160.

⁴⁹ Noršić, "Hrvatski kolegij," 155. Primerjava navedb v seznamu za osemdeseta leta 17. stoletja s podatki iz istega časa v Brizzi in Accorsi, *Annali*, priča, da se zadevne Noršićeve navedbe nanašajo na bolonjski Ilirsko-ogrski kolegij in ne na dunajski »Hrvatski kolegij«. O hrvaških kolegijih na evropskih tleh pregledno: Perić, "Hrvatski zavodi," 215–25.

⁵⁰ Jurinić je v Bologno prišel skupaj z bodočima bolonjskima alumnoma Francem Vojvodićem in Gregorjem Verbanićem. Brizzi in Accorsi, *Annali*, 179 (c. 253): »Anno prefato 1687 /.../ veni Bononiam 29 eiusdem mensis Iulii cum iisdem [revv. Francisco Voivodich et Gregorio Verbanich alumnis], ubi adm(odum) rev(erendum) d(ominum) Simonem Iudam Sidich, archidiaconum eo tum chasmensem, predecessorem meum, salvum et incolumem reperi, una cum rev(erendissimis) Ioanne Musanich, Nicolao Kis /.../«

sedmimi bolonjskimi gojenci navedeni še Ivan Musanić (Musanich), Ivan Dojčić (Doichich), Nikolaj Despot (Deszpót), Ivan Očić (Ochich), Jakob Mavračić (Mavrachich) in Ivan Kos (Kosz).⁵¹ Med naštetimi sta se istega dne kot Kiš, 5. novembra 1686, študentom teologije v Bologni pridružila Despot in Dojčić.⁵² Malo pozneje, decembra, je študent teologije uradno postal Musanić,⁵³ 13. novembra 1687 pa je v bolonjskem univerzitetnem registru evidentiran tudi Očić.⁵⁴ Da je med prihodom v kolegij in vpisom na univerzo lahko minilo nekaj več časa, ponazarja primer Ivana Musanića. Po podatkih v letopisu je ta v zavod prišel že v drugi polovici junija 1685 kot spremljevalec novoizvoljenega rektorja Simona Jude Zidića.⁵⁵ Ohranjena potrdila bolonjskih profesorjev o študiju njihovih študentov kažejo, da so neredki študirali, ne da bi se prej uradno imatrikulirali. Mladenci so lahko poslušali predavanja zasebno, v profesorjevi hiši ali pa pri njem doma, kot tudi na univerzi. Tovrstna spričevala (*fides matricolandarum*) so študentom gladila pot do vpisa oziroma pridobitve študentskega statusa s pripadajočimi pravicami.⁵⁶ Ker v registru imatrikuliranih zaman iščemo druga dva duhovnika, ki sta skupaj s Kišem v središču naše razprave, namreč Emerika Nyilasa in Petra Paulušiča, tako upravičeno domnevamo, da sta bili zanj napisani podobni *fides*. Da je Nyilas v Bologni študiral teologijo, sicer izvemo iz notice v letopisu kolegija za leto 1683,⁵⁷ iz vizitacije leta 1688⁵⁸ in iz njegove avtobiografije, ki jo je sestavil ob izvolitvi za rektorja Ilirsko-ogrskega kolegija spomladi 1697.⁵⁹ Najstarejši vir za Paulušiča je že omenjeni Noršičev seznam, po katerem naj bi Paulušič kot novi gojenec prisegel 30. septembra 1684.⁶⁰ Sledi vizitacijski zapisnik župnije Turnišče iz leta 1688, ki v razdelku o župniku tega predstavlja kot »venerabilis Petrus Paulussich /.../ Philosophus Zag(rabiensis) absolutus, et Theologus Bononien(sis).«⁶¹ Dodamo naj, da je kot duhovnik, ki je absolviral filozofijo v Zagrebu in (študiral) teologijo v Bologni, v vizitacijskem protokolu župnije Dobrovnik iz leta 1690 označen tudi Kiš (sl. 3).⁶²

Kakor koli, bolonjski mentor vsem trem, Kišu, Nyilasu in Paulušiču, je bil skoraj gotovo že omenjeni Hieronim Bassano, član reda dominikancev, katerega ustanovitelj sv. Dominik je leta 1221 umrl prav v Bologni.⁶³ Bassano je na bolonjski univerzi predaval teologijo več kot dve desetletji,

⁵¹ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 179 (c. 253).

⁵² Reg. 376, Registri matricolari (Matricole), Università degli Artisti, Studio, ASB: »D. Nicolaus Desput ex Collegio Vngarico« (črka N)»; Jo(ann)es Doickicka ex Coll(egi)o Vngarico« (črka I/J).

⁵³ Reg. 376, Registri matricolari (Matricole), Università degli Artisti, Studio, ASB: »D. Joannes Musanich Vngarus« (črka I/J). Dan imatrikulacije ni naveden.

⁵⁴ Reg. 376, Registri matricolari (Matricole), Università degli Artisti, Studio, ASB: »D. Jo(ann)es Bapt(ist)a Ochisk Vngarus ex Coll(egi)o Vngarico« (črka I/J).

⁵⁵ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 175 (c. 247).

⁵⁶ Prim. m. 407, *Fides matricolandarum*, Università degli Artisti, Studio, ASB.

⁵⁷ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 165 (c. 234); Noršić, »Hrvatski kolegij«, 155 (28. 6. 1683).

⁵⁸ Prim. Sedar, »Kulturna podoba«, 276.

⁵⁹ Nyilasov *curriculum vitae* je del njegovega orisa političnega dogajanja v (zahodno)evropskem prostoru in v samem kolegiju v času njegovega rektorata. Celotno besedilo njegovega lastnoročno napisanega »poročila« v Brizzi in Accorsi, *Annali*, 208 (c. 288)–213 (c. 296). Oznake /.../ v objavljenem prepisu pričajo, da je Nyilasov rokopis na več mestih težko berljiv.

⁶⁰ Noršić, »Hrvatski kolegij«, 155. Gl. tudi op. 49.

⁶¹ Protokol 70/Ib (1688), 240, KV, NAZg. Prim. Sedar, »Kulturna podoba«, 245.

⁶² Protokol 70/Ib (1690), 410, KV, NAZg. Prim. Sedar, »Kulturna podoba«, 276.

⁶³ Prim. Staid, *Sveti Dominik*, 120–21, 125–26, 160.

3. Beksinski in belmurski arhidiakonat v Prekmurju in Medžimurju v 17. stoletju (Škafar, Gradivo)

od srede šestdesetih let 17. stoletja do leta 1693,⁶⁴ vsaj od srede sedemdesetih let tudi v prostorih pri Sv. Dominiku, ki mu jih je za ta namen odstopila njegova redovna skupnost.⁶⁵ Če so si prej pridobili dovoljenje vodstva hiše, so smeli imeti tu predavanja za študente, ki niso pripadali redu, tudi drugi

⁶⁴ Prim. Dallari, *I Rotuli*, 24, 160.

⁶⁵ D'Amato, *I Domenicani*, 410, 489, 495.

univerzitetni profesorji.⁶⁶ V okviru redovnega študija (*Studio*) je Bassano poučeval filozofijo.⁶⁷ Bolonjski skupnosti je proti koncu svojega življenja daroval številne knjige; ob prevzemu njegovih knjig so morali knjižnici priključiti dve sobi.⁶⁸ Povsem mogoče je, da so Kiš, Nyilas in Paulušič poslušali Bassanova teološka predavanja na Piazza San Domenico, v prostorih, do katerih je vodilo stopnišče blizu vhoda v danes znova živahni *Convento Patriarcale*.⁶⁹ O stikih Kiša in Paulušiča ter Nyilasa in Paulušiča pregledani viri molčijo, vseeno pa lahko iz podatkov o njunem študiju in službovanju za prva dva sklepamo, da sta se dobro poznala že v kleriških oziroma študentskih letih ter bila kot župnika sosednjih župnij v bolj ali manj pogostih stikih tudi pozneje. Ime Emerika Nyilasa, ki je bil tako kot Kiš madžarskega rodu,⁷⁰ se v analih kolegija pojavi štiri leta pred Kiševim, poleti 1683.⁷¹ Nyilas je iz Zagreba v Bologno na potovanju, prekinjenem zaradi nevarnosti kuge – popotniki so se morali preko Ljubljane vrniti v Zagreb in nato 24. avgusta spet odriniti na pot – spremljal novoimеноvanega rektorja Stanislava Pepelka.⁷² Drugi mladi spremljevalec novega rektorja je bil alumen Vid Božaković (Bozakovich), poznejši župnik župnije sv. Petra v Zagrebu in prebendar zagrebške stolne cerkve.⁷³ Na podlagi časovno nedvoumno opredeljenih zapisov ne moremo trditi, da bi se Nyilas in Kiš v kolegiju sreč(ev)ala. Tak sklep pa nam vendarle dovoljuje interpretacija, po kateri naj bi tudi Kiš opravil celotni triletni teološki kurz v Bologni,⁷⁴ kot ga je glede na njegovo avtobiografsko notico opravil Nyilas.⁷⁵ Oba bi lahko v bolonjskih zavodskih in univerzitetnih krogih skupaj preživela kar nekaj časa, saj je Nyilasovo študijsko obdobje v Bologni mogoče zamejiti z letnicama 1683 in 1686, Kiševo pa, vsaj po omenjeni interpretaciji, z letnicama 1684 in 1687. Oprijemljivejši stični točki med Kišem in Nyilasom sicer predstavljata župniji, na katerih sta službovala po vrnitvi v domačo škofijo, tj. župniji Legrad in Dobrovnik. Medtem ko je namreč v tedaj medžimurskem Legradu Nyilas zamenjal Kiša,⁷⁶ je v dolnjeprekmurskem Dobrovniku Kiš nasledil Nyilasa. Menjava se je zgodila najpozneje v drugi polovici junija 1688.⁷⁷ Kot svojega naslednika na župniji Dobrovnik, veččega madžarščine in hrvaščine,⁷⁸ bi Kiša utegnil priporočiti prav Nyilas.

⁶⁶ Prim. D'Amato, *I Domenicani*, 489.

⁶⁷ To predavateljsko mesto mu je bilo obljubljeno že leta 1655. D'Amato, *I Domenicani*, 464.

⁶⁸ D'Amato, *I Domenicani*, 411, 496.

⁶⁹ Prim. D'Amato, *I Domenicani*, 489; Convento Patriarcale San Domenico, dostop 23. 5. 2022, <https://sandomenicobologna.it>

⁷⁰ Prim. Brizzi in Accorsi, *Annali*, 126 (c. 175).

⁷¹ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 165 (c. 234).

⁷² Brizzi in Accorsi, *Annali*, 165 (c. 234). Sumarni opis potovanja, ki se je s prihodom v kolegij končalo 7. septembra, se pojavlja na dveh mestih. Zapis se po vsebini nekoliko razlikujeta.

⁷³ Prim. "Kronotaksa župnika," Župa Sv. Petra Apostola, Zagreb, dostop 23. 5. 2022, <http://www.sveti-petar.hr/kronotaksa-zupnika/>.

⁷⁴ Protokol 70/Ib (1690), 410, KV, NAZg: »Nicolaus Kyss, Scientia Phil(oso)phus Zag(rabiensis) absolutus & Theologus Bononiensis«.

⁷⁵ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 209 (c. 290): »promotus ad studia bononiensia /.../ ubi absoluto trium annorum cursu /.../«.

⁷⁶ Hrvoje Petrić, "Proturreformacija – Legrad," Hrvatski povijesni portal, dostop 29. 9. 2022, <https://povijest.net/proturreformacija-legrad/>.

⁷⁷ Prim. Sedar, "Kulturna podoba," 276; Razum, *Vjeroispovijedi*, 77.

⁷⁸ Glede vizitacijskih omemb rabe oziroma znanja jezikov pri duhovnikih v 17. in 18. stoletju v Dolnjem Prekmurju: Golec, *Nedokončana kroatizacija*, 102–03.

Življenjska pot Emerika Nyilasa in njegovo umetnostno naročništvo

Nyilasa je čakala lepa duhovniška kariera, vsekakor lepša kot Kiša, med drugim vodenje bolonjskega Ilirsko-ogrskega kolegija.⁷⁹ Preden si ogledamo, kje se je šolal pred odhodom v Bologno in kje vse je deloval ter morda pustil sledi na področju umetnosti, omenimo, da naj bi na Hrvaško iz rodnega Sombotela⁸⁰ prišel prek svoje sorodnice, poročene z gospodom Kengjelićem (Kengyel) z območja Koprivnice.⁸¹ O Nyilasovem študijskem obdobju lahko v njegovi avtobiografiji⁸² najprej preberemo, da je bil med študijem retorike oziroma po njem v *Convictus Nobilium* – najbrž je mišljen jezuitski plemiški konvikt v Sopronu⁸³ – sprejet v zavod *Pazmanianum* (Pázmáneum) na Dunaju.⁸⁴ Tja ga je poslal njegov domači škof v Gyōru Jurij Szécsényi (1658–1685),⁸⁵ vendar se tamkajšnjim gojencem zaradi kuge, ki je razsajala v mnogih delih Ogrske, ni mogel pridružiti. Tudi zato, da bi se (bolje) (na)učil hrvaško, je odšel h gospodu Kengjeliću,⁸⁶ da ne bi v tem vmesnem času zanemaril študija, pa se je kmalu zatem napotil v Zagreb, da bi tu ponavljal retoriko.⁸⁷ V želji absolvirati kurz iz filozofije, je s prekinitvami, ki jim je znova botrovala kuga, poslušal metafiziko pri frančiškanih na Kaptolu.⁸⁸ Odhod v *Pazmanianum* mu je nazadnje preprečila grozeča osmanska nevarnost, ki je pozneje, sredi julija 1683, prerasla v obleganje Dunaja.⁸⁹ V takšnih okoliščinah je Nyilas raje zaprosil za sprejem v semenišče v Zagrebu. Vanj je vstopil marca 1683, že čez nekaj mesecev pa ga je zagrebški kapitelj napotil na študij v Bologno.⁹⁰ Pri tem je bil Nyilas določen za enega od dveh spremljevalcev novega rektorja Stanislava Pepelka,⁹¹ o čemer je že tekla beseda. V Bologni

⁷⁹ Accorsi, *Annali*, 126 (c. 175), 208–10 (c. 288–291). V *Annali*h se na mestih, kjer je govor o Nyilasu, pojavljajo priimkovne oblike Nyllas, Nillas in Nilas.

⁸⁰ Da je bil »ungarus sabariensis«, torej Madžar iz Sombotela (Szombathely), izvemo iz kratke predstavitve rektorjev Ilirsko-ogrskega kolegija. Brizzi in Accorsi, *Annali*, 126 (c. 175).

⁸¹ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 209 (c. 289): »/.../ consortem utpote generosi d(omini) Kengyel natali terra caprocensis«. O priimku Kengyel v Koprivnici v 18. stoletju prim. Petrić, *Koprivnica na razmeđi epoha*, 13; Hrvoje Petrić, »Stara prezimena u Koprivnici,« ePodravina.hr, dostop 8. 10. 2022, <https://epodravina.hr/stara-prezimena-koprivnici/>. Glede omembe kapetana Adama Kengyela v trdnjavi Drnje v Slavonski vojni krajini leta 1707: Petrić, *Općina i župa Drnje*, 80.

⁸² Brizzi in Accorsi, *Annali*, 209–10 (cc. 289–290). Pri avtobiografiji zlasti v segmentu o zgodnejših študijskih letih pogrešamo natančnejše krajevne in predvsem časovne navedbe.

⁸³ Sopron (nem. Ödenburg) je spadal v škofijo Győr, ki ji je do leta 1777 pripadal tudi Sombotel, od koder je prihajal Nyilas. O začetkih jezuitskega kolegija in plemiškem konviktu v Sopronu: Kádár, »Jesuitische Kolleggründungen,« 163.

⁸⁴ Na kratko o tem zavodu: Czeike, »Pazmaneum,« 510.

⁸⁵ Jurij (György) Szécsényi je bil nato med letoma 1686 in 1695 nadškof v Esztergomu. Prim. Žnidaršič Golec, *Cerkvene ustanove*, 18.

⁸⁶ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 209 (c. 289): »ad praedictum d(ominum) Kengyel affinem ad adiscendam linguam croaticam«.

⁸⁷ Kje v Zagrebu se je to dogajalo, Nyilas ne pove; retoriko bi sicer lahko ponavljal pri jezuitih.

⁸⁸ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 209 (c. 289): »licet cum interruptione metaphisices ob pestem apud Franciscanos in Capitulo exortam«.

⁸⁹ O političnih napetostih na Ogrskem v desetletju pred osmanskim obleganjem Dunaja prim. Kontler, *Madžarska zgodovina*, 144–45.

⁹⁰ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 209 (c. 290): »ideo denuo suscipi non potui ad Pazmanium. Quare, ne intentione cum damno studiorum frustrarer, supplicui ven. Capitulo 1683, quo Vienna obsessa, pro seminario, mense Martii uti et suspectus, eodem et promotus ad studia bononiensia«. Prim. Noršić, »Hrvatski kolegij,« 155.

⁹¹ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 165 (c. 234).

je Nyilas, kot je bilo tudi že povedano, opravil triletni (teološki) kurz, ob vrnitvi v Zagreb, spomladi 1686,⁹² pa je zaprosil za službo pri kakem župniku, pri katerem bi se lahko »vadel v jeziku«, tj. hrvaščini.⁹³ Tako je dva meseca kaplanoval v župniji Sveti Brikcij v Brckovljanih (Božjakovina)⁹⁴ in nato še tri mesece v Začretju (Sveti Križ Začretje) v Hrvaškem Zagorju. Sledilo je nekajletno župnikovanje v župnijah Dobrovnik (od septembra 1686 do junija 1688) in Legrad (od junija 1688 do aprila 1693),⁹⁵ kjer sta mesti, kot omenjeno, zamenjala s Kišem. Zgovornejše podatke iz časa, ko je bil Nyilas župnik v medžimurskem, danes podravskega Legradu, najdemo sicer v vizitacijskem protokolu beksinskega arhidiakonata iz leta 1690. V njem vizitator, zagrebški kanonik Ivan Zubić, Nyilasa označi za vzornega v cerkveni službi in izpostavi njegovo vlogo pri spreobračanju legrajških nekatoličanov, ki naj bi v trgu predstavljali okoli 75-odstotni delež prebivalstva.⁹⁶ O (katoliškem) krščanstvu je Nyilas takrat poučeval celo muslimansko dekle, ki je živelo v župnišču. Nyilasovi uspehi pri spreobračanju protestantov, h katerim je pripomoglo njegovo znanje madžarščine, so pohvaljeni tudi v dve leti mlajšem vizitacijskem zapisniku.⁹⁷ Mimogrede, ob vizitaciji legrajške župnije 1. maja 1688 je isti vizitator podobno hvalil že Nikolaja Kiša. Tako pri katoliških kot nekatoliških vernikih priljubljeni Kiš naj bi dosegel, da so mnogi protestanti stopili »na pot resnice«.⁹⁸ Pred vnovičnim odhodom v Dolnje Prekmurje, natančneje v Doljno Lendavo, sredi aprila 1693 – po smrti Ivana Némethyja (Nemeti) so tu župljani ostali brez župnika⁹⁹ – je Nyilas deloval pri poveljniku obmejnih čet na območju Kaniže, grofu Adamu II. Batthyányu.¹⁰⁰ Novembra 1693 je dobil kanonikat v zagrebškem kapitlju;¹⁰¹ v Zagrebu naj bi začel rezidirati na praznik Marijinega vnebovzetja leta 1694,¹⁰² pri čemer pa naj bi dolnjelendavsko župnijo obdržal do prihoda novega župnika Petra Kaconiča (Kaczonich) v letu 1695.¹⁰³ Kot dolnjelendavski župnik je Nyilas nekaj časa opravljal tudi službo vicearhidiakona za prekmursko ozemlje beksinskega arhidiakonata.¹⁰⁴ Vrhunec njegove

⁹² Takšno datiranje se opira na Nyilasove navedbe o kaplanovanju in na podatek o njegovi prisegi na župnijo Dobrovnik 19. septembra 1686. Gl. op. 95.

⁹³ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 209 (c. 290): »pro exertitio lingue«.

⁹⁴ Brckovljani ležijo okrog 30 km vzhodno od Zagreba.

⁹⁵ Prim. datuma dveh Nyilasovih priseg: 19. september 1686 za prevzem župniške službe v Dobrovniku in 28. junij 1688 za župnikovanje v Legradu. Razum, *Vjeroispovijedi*, 75, 77; Sedar, »Kulturna podoba«, 276, op. 992 in 994. Prim. navedbo v letopisu kolegijskega: »adivi eiusdem parochiam in Dobronak in Ungaria, quam administrans quasi 2 annis«; Brizzi in Accorsi, *Annali*, 209 (c. 290).

⁹⁶ Tako Horvat, *Poviest Međimurja*, 149. Župnija Legrad naj bi štela 200 katoliških ter okrog 700 luteranskih in kalvinskih hiš. Po navedbi v Horvat, *Poviest Međimurja*, 164, naj bi bilo tri leta pozneje (1693) »nad 500 protestantskih hiš«.

⁹⁷ Horvat, *Poviest Međimurja*, 163–64; Petrić, »Protireformacija«, dostop 29. 9. 2022, <https://povijest.net/protireformacija-legrad/>.

⁹⁸ Horvat, *Poviest Međimurja*, 148–49.

⁹⁹ Prim. Brizzi in Accorsi, *Annali*, 210 (c. 290); Razum, *Vjeroispovijedi*, 84; Sedar, »Kulturna podoba«, 202–03.

¹⁰⁰ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 210 (c. 290). Kanonikat je do tedaj zasedal Ignacij Aleksander Mikulić.

¹⁰¹ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 201 (c. 278), 4. 11. 1693: »/.../ cuius canonicatum contulit d(ominus) episcopus adm(odum) rev(erendo) d(omino) Emerico Nyllas parrocho in Lentiba«. Glede Mikulića prim. reg. 376, 13. 11. 1668, Studio, ASB: »D(ominus) Alexander Mikulich Vngarus ex Collegio Vngarorum studet sub ex(imi)o d(omino) Fulvio Magnano«.

¹⁰² Brizzi in Accorsi, *Annali*, 210 (c. 290).

¹⁰³ Sedar, »Kulturna podoba«, 203, posebej op. 672.

¹⁰⁴ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 203 (c. 282), »adm(odum) rev(erendus) d(ominus) Emericus Nyilas parochus Also Lindvae et vice archidiaconus Bexin«. Prim. Sedar, »Kulturna podoba«, 206.

kariere pomenita izvolitev za rektorja bolonjskega Ilirsko-ogrskega kolegija spomladi 1697¹⁰⁵ in imenovanje za arhidiakona arhidiakonata Vaška, najbrž konec leta 1699.¹⁰⁶ Ta arhidiakonat je bil najvzhodnejši med arhidiakonati zagrebške škofije, imenovan po Vaški ob Dravi, v srednjem veku cvetočem trgu na meji z Madžarsko.¹⁰⁷ Kanonikat v Zagrebu in mesto vaškega arhidiakona je Nyilas zadržal do smrti 12. septembra 1712.¹⁰⁸

Pri vprašanju o Nyilasovem umetnostnem angažmaju je treba najprej upoštevati dejstvo, da je bilo njegovo delovanje v Dolnjem Prekmurju kratko. Medtem ko je v Dobrovniku pastiroval nekaj manj kot dve leti, je v Dolnji Lendavi župnikoval še krajši čas, okrog poldrugo leto, *de facto* pa nekoliko dlje, do Kaconičevega prevzema župnije.¹⁰⁹ Na podlagi znanih virov tudi sicer ne moremo reči, ali so v dobrovniški in dolnjelendavski župniji v Nyilasovem času potekala kakšna gradbena dela ali so bile izdelane umetnine po njegovem naročilu. Pač pa lahko o njegovih umetnostnih pobudah določneje govorimo v povezavi z bolonjskim kolegijem. V poročilu o svojem rektorovanju Nyilas navaja nekaj gradbenih »izboljšav«, med njimi (nov) tlak v vhodu v zavod.¹¹⁰ Očitno je šlo za dela v sklopu pozidave nove, večje stavbe kolegija, ki se je začela leta 1690.¹¹¹ Nyilas navaja tudi nabožne slike in dva portreta, ki jih je dal narediti. Nabožne slike so prikazovale blaženo Devico Marijo kot zavetnico Ogrske, sv. Ladislava, sv. Emerika, sv. Martina in sv. Elizabeto (Ogrsko), torej izrazito madžarske svetnike.¹¹² Portretni naročili pa sta zadevali upodobitev dveh nekdanjih rektorjev zavoda: Stjepana Seliščevića (Želiščević), zagrebškega škofa v letu, ko je Nyilas vodil kolegij,¹¹³ in Stjepana Ignaca Dojčića,¹¹⁴ ki ga je Nyilas za portretiranca najbrž izbral tudi zato, ker je bil tako kot on doma iz Sombotela.¹¹⁵ V nadaljevanju poročila je omenjen še portret nadškofa v Esztergomu

¹⁰⁵ Prim. Brizzi in Accorsi, *Annali*, 126, št. 68; 208–13 (cc. 288–296).

¹⁰⁶ Do tega imenovanja je verjetno prišlo kmalu po smrti prošta v Pécsu, zagrebškega kanonika in vaškega arhidiakona Nikolaja Škrleca (Skerlec) oktobra 1699. Brizzi in Accorsi, *Annali*, 216 (c. 300).

¹⁰⁷ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 126, št. 68: »Emericus Nyilas ungarus sabariensis can(onicus) zagrabiensis <postea abbas et archidiaconus Vaska«. Vaška je danes del Virovitičko-podravske županije.

¹⁰⁸ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 250 (c. 338). *Annali* za leto 1706 kot arhidiakona v Vaški sicer označujejo zagrebškega kanonika Gregorja Šubariča (Subbarich), vendar z Vaško povezujejo tudi Nyilasa: »vaskatum autem reverendissimus d(ominus) Emericus Nillas, abbas noster et can(onicus) zagrabiensis«; Brizzi in Accorsi, *Annali*, 239 (c. 324).

¹⁰⁹ Prim. Sedar, »Kulturna podoba«, 203.

¹¹⁰ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 212 (c. 294 bis): »Vix volui mea hic aliqua meliorata, pro cupientibus nihilominus sit scire: pavementum intra introitum portae Collegii et totius ambitus ad sinistram intrando et ad fenestras sex feceram ex eadem parte. /.../«

¹¹¹ O obširni prezidavi pod vodstvom bolonjskega arhitekta Giovannija Battiste Torrija med letoma 1690 in 1701: Šourek, »The Architectural History«, 10–19. Na to delo me je opozoril Gorazd Bence. Prim. Sárközy, »Il ruolo«, LVIII; Premerl, *Bolonjske slike*, 8–9.

¹¹² Premerl, *Bolonjske slike*, 107. Glede upodobitev teh svetnikov v zagrebški škofiji tistega časa Mirković, »Barokna sakralna ikonografija«, 130–31, 136, 141, 146. O Ladislavu pregledno npr. Lažeta, *Sveti Ladislav*.

¹¹³ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 212 (c. 294 bis). Seliščević je bil rektor bolonjskega kolegija v drugi polovici šestdesetih let 17. stoletja, škofovski sedež v Zagrebu pa je zasedal v letih 1694–1703. Prim. Brizzi in Accorsi, *Annali*, 125, št. 52: »adm(odum) rev(erendus) d(ominus) Stephanus Selischevich can(onicus) zagrabiensis postea praepositus eiusdem Capituli 1688. Episcopus zagrabiensis.« Več o njem: Batelja, *Zagrebački biskupi*, 370–75.

¹¹⁴ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 212 (c. 294 bis): »Imagines curavi fieri ut Beatae Virginis Mariae patronae Ungariae, S. Ladislai, S. Emerici, S. Martini, S. Elisabeth, d. praelati Selischevich, d. Doicsich omnes cum listis.«

¹¹⁵ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 125, št. 57: »adm(odum) rev(erendus) d(ominus) Stephanus Doichich episcopus zagrabiensis, ungarus sabariensis.« Na čelu bolonjskega kolegija je bil leta 1674 oziroma 1675; Brizzi in Accorsi, *Annali*, 140–42 (c. 193–198).

4. Refektorij nekdanjega
Ilirsko-ogrskega kolegija
v Bologni, danes Collegio
Venturoli
(Catalogo generale dei
Beni Culturali, avtor:
Gioacchino Pizzoli,
foto: A. Villani & Figli)

Györgyja (Jurija) Szelepcsényija (1666–1685).¹¹⁶ Zlasti Nyilasovo naročilo »promadžarskih« nabožnih slik naj bi v kolegiju naletelo na neodobranje in bi lahko bilo celo povod za poslikavo refektorija, katere zgodovinsko-politično ikonografijo je po prepričanju Daniela Premerla razumeti kot poskus konstrukcije državnopravne in nacionalne hrvaške identitete, oblikovane v krogih tedanjih elit zagrebške škofije.¹¹⁷ Poslikavo refektorija iz leta 1700¹¹⁸ je pri bolonjskem slikarju Gioacchinu Pizzoliju naročil Nyilasov naslednik na rektorskem položaju Peter Črnković, sredstva za to monumentalno delo pa je v prvi vrsti prispeval škof Seliščević.¹¹⁹ Vprašanja, kakšna idejna stališča je Nyilas v resnici imel ter ali jih je izražal prek umetnostnih naročil (in navodil duhovnikom) tudi po vrnitvi v Zagreb oziroma prevzemu arhidiakonata Vaška ob koncu 17. stoletja,¹²⁰ puščamo ob strani. Gre za vprašanja, ki presegata okvir tega prispevka. Dodati vendarle kaže, da je Nyilas običajni dveletni mandat rektorja končal že po dobrem letu (sl. 4).¹²¹

¹¹⁶ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 212 (c. 294 bis). O tem predanem protireformacijskem nadškofu gl. "Szelepcsényi György," Magyar életrajzi lexikon, dostop 31. 10. 2022, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/sz-77C95/szelepcsényi-gyorgy-77EB8/>. Glede Fancsyja prim. Brizzi in Accorsi, *Annali*, 155–56 (c. 218, c. 220).

¹¹⁷ Premerl, *Bolonjske slike*, 7, 11.

¹¹⁸ Upodobitve v širšem kontekstu predstavlja Premerl, *Bolonjske slike*, 13–106.

¹¹⁹ Prim. Premerl, *Bolonjske slike*, 7, 107–13.

¹²⁰ Vizitacije za arhidiakonata Vaška so v Nadškofijskem arhivu v Zagrebu ohranjene le za čas od leta 1721 naprej. Prim. Hrg in Kolanović, *Kanonske vizitacije*, 54–56.

¹²¹ Prim. Brizzi in Accorsi, *Annali*, 210 (c. 291), 213 (c. 296).

O Petru Paulušču, župniku v Turnišču, in vprašanju njegovega umetnostnega angažmaja

Petra Paulušiča v znanih virih prve roke prvič zasledimo 9. marca 1687.¹²² Takrat je »podal prisego« kot novi župnik v Gušcerovcu na Hrvaškem,¹²³ župniji, ki je bila v začetku 18. stoletja ukinjena in priključena župniji Sv. Petar Orehovec v današnji Koprivniško-križevski županiji.¹²⁴ 31. maja 1687, torej manj kot tri mesece pozneje, je Paulušič prisegel drugič, in sicer ob prevzemu župnije Čakovec, središča Medžimurja.¹²⁵ A tudi tu je ostal le zelo kratek čas; zdi se, da je bil na hitro poklican v Turnišče, da nasledi Matijo Pavla Tusiloviča, ki je morda umrl ali je iz kakega drugega razloga nehal opravljati službo turniškega župnika.¹²⁶ Najzgodnejša oprijemljiva sled Paulušičevega župnikovanja v Turnišču je njegov lastnoročni zapis v tamkajšnji krstni knjigi.¹²⁷ V tem zapisu Paulušič naznanja, da je na praznik sv. Antona Padovanskega, 13. junija 1687, na novo vzpostavil red pri vpisovanju krstov.¹²⁸ O Paulušču samem – po rodu naj bi bil Hrvat (*Croata*)¹²⁹ – in zlasti njegovem dušnopastirskem delu izvemo nekaj več iz zapisnikov ob vizitacijah v letih 1688, 1692–1693, 1698–1699 in 1701–1703.¹³⁰ Glede na podatka o njegovi starosti in duhovniški dobi v najstarejšem od teh zapisnikov – star naj bi bil 34 let in dve leti duhovnik – se je Paulušič rodil leta 1654, mašniško posvečenje pa je prejel leta 1686.¹³¹ Zapisniki ga v glavnem hvalijo kot vestnega duhovnika, tudi kot dobrega pridigarja, omembe vredno kritiko na njegov račun pa vsebujeta predvsem zapisnika iz let 1692 in 1703. V prvem je Paulušču očitana premajhna skrb za gmotne zadeve, v drugem pa so izpostavljene govorice, da naj bi njegova štiridesetletna kuharica rada zahajala v njegovo spalnico.¹³² Paulušič je v Turnišču (formalno) župnikoval vse do svoje smrti. Glede na datum prve različice Paulušičeve oporoke, tj. 21. januar 1715, in datum njene zadnje različice, tj. 24. marec 1715,¹³³ lahko njegov odhod v večnost postavimo v zadnje dni marca 1715.¹³⁴ 27. marca tega leta je

¹²² V leta 1688 nastalem vizitacijskem zapisniku za župnijo Turnišče, kjer je dolga leta župnikoval Paulušič, sicer lahko preberemo, da je bil na to župnijo umeščen (že) 7. marca 1687; Protokol 70/Ib (1688), 240, KV, NAZg. Na podlagi tega zapisnika navajata isti podatek tudi Zelko, "Zgodovina Bistric," 7, in Sedar, "Kulturna podoba," 245. Vendar pa navedbi dveh Paulušičevih priseg ob začetku delovanja v župniji Gušcerovec in nato župniji Čakovec z dne 9. marca oziroma 31. maja 1687 to izpodbijata. Razum, *Vjeroispovijedi*, 75, št. 237; 76, št. 243.

¹²³ Razum, *Vjeroispovijedi*, 75, št. 237: »1687, 9. III., Petrus Paulussich, pro parochia S. Antonii in Kuscherouecz [B. Kuscherovecz], iuramentum deposuit.«

¹²⁴ Škvorc, "Župa Svetog Petra Apostola," 131. Prim. zemljevida županij na ozemlju Hrvaške za leto 1606 in za 18. stoletje v: Regan, *Hrvatski povijesni atlas*, 208, št. 143; 230, št. 165.

¹²⁵ Razum, *Vjeroispovijedi*, 76, št. 243: »1687, 31. V., Petrus Paulussich, pro parochia in insula Murakewsz in archidiaconatu Bexen«.

¹²⁶ Sedar, "Kulturna podoba," 245.

¹²⁷ Krstna knjiga za obdobje 1677–1725 (vsebuje tudi vpise porok za leta 1685–1726), 206, Župnija Turnišče, Nadškofijski arhiv Maribor (NŠAM). Digitalizat je dostopen na <https://data.matricula-online.eu/sl/slovenia/maribor/turnisce/04337/?pg=2>.

¹²⁸ »Incipit Series Baptizatorum In Nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti Amen. Recto ordine posita per Admodum R(evere)ndum D(omi)num Petrum Paulussich Parochum Eccl(esi)ae Gloriosae Virginis Deiparae in Coelos Assumptae In oppido Turnische fundatae a die 13 Junii de Anno 1687 /.../.« Enako velja za vpisovanje porok.

¹²⁹ Prim. Golec, *Nedokončana kroatizacija*, 103, op. 399.

¹³⁰ Prim. Sedar, "Kulturna podoba," 245, op. 850–853.

¹³¹ Protokol br. 70/Ib (1688), 240, KV, NAZg; Sedar, "Kulturna podoba," 245.

¹³² Prim. Sedar, "Kulturna podoba," 245.

¹³³ Hozjan, *Arhivsko gradivo*, 154, št. 5. Oporoka bi si najbrž zaslužila kritično objavo v samostojnem prispevku.

¹³⁴ Turniška mrliška knjiga za ta čas ni ohranjena. Gl. seznam ohranjenih in digitaliziranih matičnih knjig turniške župnije "272 Turnišče," Matricula online, dostop 19. 8. 2023, <https://data.matricula-online.eu/sl/slovenia/maribor/turnisce/>.

kot turniški župnik prisegel Paulušičev naslednik Matija Franc Horvat, ki pa je župnijo upravljal že od leta 1713 (sl. 5).¹³⁵

Kar zadeva vprašanje Paulušičevega angažmaja na področju cerkvene umetnosti, izstopa postavitev danes žal izgubljene spominske plošče, ki jo je dal namestiti v kapeli sv. Antona Padovanskega v trgu.¹³⁶ Kapela, stoječa ob turniškem župnišču,¹³⁷ je bila zgrajena sredi sedemdesetih let 17. stoletja,¹³⁸ Paulušičev napis na plošči pa slavi naročnika oltarja v kapeli Antona Jurija Széchényija. Prepis latinskega napisa s kronogramom, ki daje letnico 1696, se glasi:

*Antoni Georgii Cernas Altare
Széchenii Zelotipus laudi quod locat ille Tuæ
anno bIsseXto
VIVe DIV terrIs CoeLo CoronaberIs InDe
PaVLVssICH PetrVs sIC VoVet ILLe tIbI
VoVet serVVs tVVs obseqVens.*¹³⁹

V prevodu Jožeta Smeja:

*Antona Jurija glej oltar
Széchenyija.
Oltar postavlja on, ves goreč za tvojo slavo
v prestopnem letu.
Dolgo živi na zemlji, nato pa boš prejel krono v nebesih.
Paulušič Peter tako vošči on tebi,
vošči sluga tvoj pokorni.*¹⁴⁰

Naročnik izdelave oltarja, posvečenega zavetniku kapele, je bil torej Jurij II. Széchényi,¹⁴¹ nečak leta 1695 umrlega Jurija I. (György) Széchényija, vplivnega cerkvenega dostojanstvenika Ogrsko-hrvaškega kraljestva. Ta je od leta 1658 zasedal položaj škofa škofije Győr, v katero so spadale župnije v Gornjem Prekmurju.¹⁴² V letih od 1667 do 1685 je bil nadškof in metropolit v Kaloči (Kaloča), od leta 1685 pa nadškof in metropolit (primas) v Esztergomu.¹⁴³ Na območju Dolnjega Prek-

¹³⁵ Razum, *Vjeroispovijedi*, 102, št. 669; Sedar, "Kulturna podoba," 246 (op. 854). Horvat je prav tako študiral v Bologni, anali Ilirsko-ogrskega kolegija ga omenjajo v letih 1707 in 1708. Brizzi in Accorsi, *Annali*, 242, 246.

¹³⁶ Za namige in nasvete glede literature o starejši zgodovini in posebej umetnostnih spomenikih v župniji Turnišče ter drugje v Dolnjem Prekmurju dolgujem zahvalo Gorazdu Bencetu.

¹³⁷ O problematiki lokacije turniškega župnišča v drugi polovici 17. stoletja: Škafar, "Župnija Turnišče," 79–80.

¹³⁸ Prim. Sedar, "Kulturna podoba," 227; Cigut, "Po poteh kulturne dediščine," 49–50.

¹³⁹ Smej, *Kronogrami*, 403. Prepis se je ohranil v arhivu turniške župnije.

¹⁴⁰ Smej, *Kronogrami*, 403. Za opozorila v izogib napačnemu razumevanju napisa se na tem mestu iskreno zahvaljujem Gorazdu Bencetu.

¹⁴¹ Hozjan, "Plemiška rodbina," 10–11.

¹⁴² O cerkvenoupravni, natančneje škofijski in metropolijski pripadnosti Prekmurja v zgodnjem novem veku prim. Žnidaršič Golec, *Cerkvene ustanove*, 12.

¹⁴³ Prim. Hozjan, "Plemiška rodbina," 8–9; "Széchényi György," Magyar életrajzi lexikon, dostop 29. 10. 2022, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/sz-77C95/szechenyi-gyorgy-77E0E/>.

5. Kapela sv. Antona Padovanskega v Turnišču
(© ZRC SAZU, foto: Gorazd Bence)

murja je leta 1679 pridobil v dosmrtni zakup gospodstvo Beltinci in s tem patronat nad turniško župnijo. Njegove posesti je podedoval Jurij II.¹⁴⁴ V zvezi s češčenjem sv. Antona Padovanskega na delu slovenskega ozemlja, ki so mu kot ogrski kralji in pozneje dedni deželni knezi vladali Habsburžani, je treba poudariti, da se je češčenje tu začelo močnejše širiti prav v drugi polovici 17. stoletja. Priljubljenega svetnika povezuje z župnijo Turnišče dragocen podatek s konca šestdesetih let 17. stoletja. Gre za navedbo dela *Sermones dominicales divi Antonii de Padua* v popisu knjig, ki jih je imel ob vizitaciji leta 1669 v turniškem župnišču župnik Vincenc Juretič.¹⁴⁵ Domnevati smemo, da so bili *Nedeljski govori* Antona Padovanskega del župnijske knjižnice tudi v Paulušičevem času.¹⁴⁶ Pri tem ostaja odprto vprašanje, za katero izdajo *Sermones dominicales*, ki jih je Padovanski napisal za redovne pridigarje in učitelje, je šlo. Mor-da za beneško izdajo iz leta 1574,¹⁴⁷ katere izvod je danes evidentiran, denimo, med knjigami Hrvaške frančiškanske province sv. Cirila in Metoda?¹⁴⁸ Paulušič bi se nad Padovanskim sicer lahko navdušil že v stu-

dijskih letih na svetnikovem grobu v Padovi, kjer so se na poti iz Bologne proti severu radi ustavljali popotniki tako iz kleriških kot laičkih vrst.¹⁴⁹ V tej zvezi naj spomnimo na že omenjeno Paulušičevo notico v turniški krstni knjigi, s katero sporoča, da je novi red pri vpisovanju krstov vzpostavil na praznik sv. Antona Padovanskega 13. junija 1687 (sl. 6).

Sodeč po vizitacijskih zapisnikih, je prišlo v obdobju Paulušičevega župnikovanja do bolj ali manj obsežnih gradbenih del pri podružničnih cerkvah turniške župnije. V devetdesetih letih 17. stoletja je bila pozidana cerkev Povišanja sv. Križa v Črenšovcih, ki je nadomestila slabo vzdrže-

¹⁴⁴ Hozjan, "Plemiška rodbina," 10, 16.

¹⁴⁵ Škafar, "Župnija Turnišče," 76, 96 (transkripcija zadevnega dela vizitacijskega zapisnika). Prim. Sedar, "Kulturna podoba," 239.

¹⁴⁶ Glede župnijskih knjižnic na Slovenskem pregledno: Vidmar, "Knjižnice na Slovenskem," 261–62.

¹⁴⁷ »Antonii de Padua minoritae Sermones dominicales moralissimi super Euangelia totius anni /.../. Venetiis : apud Ioan. Antonium Bertanum, 1574.«

¹⁴⁸ Gl. "Katalog 007: Pastoralna teologija," Crolib, dostop 28. 9. 2022, <http://opak.crolib.hr/liste/077n/lst006.html>.

¹⁴⁹ Prim. Lavrič in Resman, "Slike," 7. Verniki so radi prihajali molit na svetnikov grob in občudovat grobno kapelo z oltarjem s konca 16. stoletja ter druge umetnine. Prim. "Cappella di sant'Antonio o Cappella dell'Arca," Sant'Antonio di Padova, dostop 27. 9. 2022, <https://www.santantonio.org/it/content/cappella-di-santantonio-o-cappella-dellarca>; Cavagna Sangiuliani, *La Basilica*.

6. Spominska plošča alumna in priorja študentov prava Petra Erdődyja (1670), Palazzo dell'Archiginnasio, Bologna (Brizzi in Accorsi, *Annali*)

vano leseno kapelo.¹⁵⁰ Novo, delno zidano podobo je leta 1716 dobila cerkev sv. Janeza Krstnika v Dokležovju,¹⁵¹ manjše prenove pa je bila pod Pauluščem deležna tudi podružnica sv. Ladislava v Beltincih.¹⁵² Nova beltinška cerkev, ki je pozneje postala župnijska (1760), je na mestu stare zrasla tri desetletja po Pauluščevi smrti.¹⁵³ Ali je Paulušč bodisi naročil ali dal pobudo bodisi financiral katero od umetnostnih del, lahko samo uganemo. Kot patroni župnij oziroma posameznih cerkva naj bi zlasti za večje projekte poskrbeli svetni plemiči,¹⁵⁴ pri čemer pa bi poleg vernikov vsaj del sredstev utegnil prispevati Paulušč sam.¹⁵⁵ To lahko domnevamo tudi v primeru novih oltarjev in druge cerkvene opreme, nastale v Pauluščevem času. Omenimo nov tabernakelj in novo ali na novo poslikano prižnico v turniški župnijski cerkvi, ki ju na podlagi vizitacij izpostavlja Klaudija Sedar,¹⁵⁶ ter del kiparske opreme stranskih

oltarjev v zdajšnji turniški cerkvi, ki bi jo po slogu lahko »postavili še v konec 17. stoletja«.¹⁵⁷ V Pauluščevo dobo ali v nekoliko zgodnejši čas bi glede na vrezano letnico 1712 lahko uvrstili križ s kipcem Kristusa, ki ga Janez Balažic označuje za »izjemno kakovosten kos baročne plastike malega formata«. Križani iz »domnevno štajerske delavnice (?)« je danes del baročne opreme severnega stranskega oltarja sv. Donata v turniški župnijski cerkvi.¹⁵⁸ Okoliščine nastanka umetnine sicer niso znane; kipec bi bil na starejši križ lahko nameščen šele v 19. stoletju (sl. 7).¹⁵⁹

Sklep

¹⁵⁰ Sedar, "Kulturna podoba," 230; Ftičar, et al, "Črenšovske slike," 57.

¹⁵¹ Sedar, "Kulturna podoba," 235–36.

¹⁵² Sedar, "Kulturna podoba," 233.

¹⁵³ Prim. Zelko, "Turniška pražupnija," 227; Zelko, "Zgodovina Bistric," 9; Šraj, *Beltinci*, 230.

¹⁵⁴ Patron župnijske cerkve sv. Jakoba v Dobrovniku je bil leta 1688 na primer ogrski palatin Pavel (Pál) Esterházy (1635–1713). Prim. Protokol 70/Ib (1688), 251, KV, NAZg. Esterházyji so bili od zgodnjih osemdesetih let 17. stoletja zemljiški gospodje dolnjelendavskega gospostva, na beltinškem gospostvu so med letoma 1682 in 1713 gospodarili Széchenyiji, do leta 1724 pa baron Ladislav Ebergényi. Prim. Zelko, "Zgodovina Lendave," 310–15; Hozjan, *Arhivsko gradivo*, 13–14.

¹⁵⁵ O gmotni skrbi vernikov za podružnične cerkve oziroma kapele prim. Sedar, "Kulturnozgodovinska preteklost," 78.

¹⁵⁶ Sedar, "Kulturna podoba," 224. Prim. Zadnikar, "Cerkev," 13–14.

¹⁵⁷ Bence, "Pod čarnim logom," 84 (slika), 86.

¹⁵⁸ Balažic, "Križani, 1712 (?)," 113, št. 44.

¹⁵⁹ Balažic, "Križani, 1712 (?)," 113, št. 44.

7. Oltar sv. Donata
v župnijski cerkvi Marijinega
vnebovzetja v Turnišču
(© ZRC SAZU, foto: Jure Donša)

Nikolaj Kiš, Emerik Nyilas in Peter Paulušič so v Bologni študirali v letih, ki so sledila zmagi krščanskih sil nad Osmani v bitki za Dunaj 12. septembra 1683. Prelomno zmago so na trgih in ulicah Bologne proslavili tudi študenti, profesorji in drugi prebivalci mesta. Kot beremo v *Analih* Ilirsko-ogrskega kolegija, so pogum v bojih udeleženi hrvaških vojakov nagradili z bučnim vzklikanjem: »Naj žive Hrvati, naj žive Hrvati!«¹⁶⁰ Optimizem, ki je tedaj zavel v krščanskem svetu, se je z osvoboditvijo Budima (1686) in mirom v Sremskih Karlovcih (1699) pokazal za upravičenega.¹⁶¹ V Prekmurju, kamor so v drugi polovici osemdesetih let 17. stoletja prišli službovat Kiš, Nyilas in Paulušič, so se razmere izboljševale le počasi. Posledice več desetletij trajajočih turških pustošenj so bile hude: občutno zmanjšanje prebivalstva, opustela in izginula naselja, uničene cerkve. »Ni bilo

¹⁶⁰ Brizzi in Accorsi, *Annali*, 185 (c. 260)–186 (c. 263). Prim. Brizzi, "Il Collegio," XXIII.

¹⁶¹ Prim. Adriányi, *Geschichte*, 141; Budak, *Hrvatska i Slavonija*, 33.

trga v pokrajini, ki ne bi v tem času vsaj enkrat docela pogorel; kot zadnja je še leta 1684 zgorela Dolnja Lendava.¹⁶² Medtem ko so v drugih delih slovenskega ozemlja pod vplivom italijanskih umetnostnih središč – zlasti Benetk in Rima, a tudi Bologne – nastajale arhitekturne, kiparske in slikarske umetnine z (zgodnje)baročnimi prvinami,¹⁶³ so sledi baroka na območju (Dolnjega) Prekmurja v poznem 17. stoletju skromne. V sakralnih prostorih je bilo novega baročnega duha opaziti v, denimo, obokanjih cerkvenih ladij in postavljanju bolj razgibanih oltarjev. Celosten, izrazito baročen (dolnje)prekmurski spomenik predstavlja župnijska cerkev sv. Katarine v Dolnji Lendavi, ki pa datira v sredo 18. stoletja.¹⁶⁴ Žal ne vemo, v kolikšni meri in kako so Kiša, Nyilasa in Paulušiča nagovarjala umetniška dela, ki so jih videli v Bologni. Prav 17. stoletje je bilo za to mesto z najstarejšo univerzo v Evropi zlata doba umetnosti v novem veku.¹⁶⁵ Znani podatki o Kiševem naročilu oltarja sv. Nikolaja za župnijsko cerkev v Dobrovniku, Nyilasovem naročilu slik za bolonjski Ilirsko-ogrski kolegij in Paulušičevem latinskem napisu s kronogramom za kapelo sv. Antona Pado-vanskega v Turnišču ne kažejo, da bi šlo pri naštetem za prenos umetnostnih vtisov iz Bologne ali širšega (severno)italijanskega prostora. Morda bi trdnjše raziskovalne sadove obrodila obravnava drugih klerikov, ki so se od 16. do 18. stoletja izobraževali v Bologni in so pozneje delovali v Dolnjem Prekmurju ali po drugih delih zagrebške in sosednjih škofij.¹⁶⁶ Iz Ogrsko-hrvaškega kraljestva so v zavode na tujem, posebej na Dunaj ter v Rim in Bologno,¹⁶⁷ odhajali predvsem obetavnejši, več jezikov govoreči mladeniči. Pri tem bi kazalo pozorneje preučiti dogajanje v Ilirsko-ogrskem kolegiju, kjer so se srečevali ne le gojenci zagrebške škofije, temveč tudi gojenci in obiskovalci iz celotne Kraljevine ter drugih, bližjih ali bolj oddaljenih dežel in krajev. Kar zadeva ožje socialno in kulturno zaledje duhovnikov, posebno tistih, ki so v Dolnjem Prekmurju delovali dlje časa, bi nas do novih spoznanj lahko pripeljali tudi gosposčinski arhivi¹⁶⁸ oziroma sistematične raziskave njihovega še neobjavljenega gradiva.¹⁶⁹

¹⁶² Hozjan, "Prekmurje," 73.

¹⁶³ Prim. Murovec, "Likovni viri," 98–99; Kemperl in Vidmar, *Barok*, 15–16.

¹⁶⁴ Balažic, "Umetnostna podoba," 129–30; Balažic, "Bistvene poteze," 322–24.

¹⁶⁵ V Bologni se je v 17. stoletju, denimo, umetnosti posvečalo veliko več žensk kot drugje, kar štiriinštirideset. Prim. Babette Bohn, "Celebrating Bologna's Women Artists," *Art Herstory*, dostop 30. 10. 2022, <https://artherstory.net/celebrating-bolognas-women-artists/>.

¹⁶⁶ Za jugovzhodni del Prekmurja prim. podatke v Sedar, "Kulturna podoba," 147, 205–06, op. 685, 246. Gl. tudi kazalo oseb in krajev v Brizzi in Accorsi, *Annali*, 317–61.

¹⁶⁷ Prim. Premierl, *Bolonjske slike*, 8; 118, op. 4; Sárközy, "Links to Europe," 52–54.

¹⁶⁸ Za gradivo gospostva Beltinci gl. npr. Hozjan, *Arhivsko gradivo*. Za gradivo gospostva Dolnja Lendava: Hozjan, *Inventar*.

¹⁶⁹ Članek je nastal v okviru raziskovalnega projekta *Umetnina kot odsev znanja in povezovanja. Pomen izobrazbe in družbene vpetosti umetnikov in naročnikov v poznem srednjem in zgodnjem novem veku* (J6–9439), ki ga je iz državnega proračuna financirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Literatura

- Adriányi, Gabriel. *Geschichte der katholischen Kirche in Ungarn*. Köln: Böhlau, 2004.
- Balažic, Janez. "Bistvene poteze umetnostnozgodovinske podobe Prekmurja med romaniko in koncem 20. stoletja." V *Pregled zgodovine Prekmurja: Preteklost Prekmurja od prazgodovine do konca 20. stoletja*, uredil Andrej Hozjan, 316–31. Murska Sobota: Pomurska akademska znanstvena unija, 2021.
- Balažic, Janez. "Križani, 1712 (?)." V *Umetnine iz Prekmurja: Od romanike do modernizma*, uredil Janez Balažic, 113. Murska Sobota: Pokrajinski muzej, 2009.
- Balažic, Janez. "Umetnostna podoba Prekmurja med 16. in 19. stoletjem: Med pozno gotiko in dobo historizmov." V *Katalog stalne razstave Pokrajinskega muzeja Murska Sobota*, uredila Janez Balažic in Branko Kerman, 127–41. Murska Sobota: Pokrajinski muzej, 1997.
- Barbarić, Damir. "Il Collegio Ungarico-Illirico di Bologna nella storia culturale della Croazia." V *Annali del Collegio Ungaro-Illirico di Bologna 1553–1764*, uredila Gian Paolo Brizzi in Maria Luisa Accorsi, XXV–XLI. Bologna: CLUEB, 1988.
- Batelj, Juraj, et al. *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*. Zagreb: Školska knjiga, 1995.
- Belaj, Vitomir. "Razvoj franjevaštva na području Hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda." V *Franjevci Hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda*, uredili Emanuel Hoško, Marija Mirković in Vitomir Belaj, 17–41. Zagreb: Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, 1992.
- Bence, Gorazd. "Pod čarnim logom törjanskim blišči se novi boži kram." V *Turnišče*, uredili Jasmina Denša in Janja Adanič Vratarič, 80–87. Turnišče: Občina, 2018.
- Brizzi, Gian Paolo. "Il Collegio e la città: Ungheresi e croati nella città degli studi." V *Annali del Collegio Ungaro-Illirico di Bologna 1553–1764*, uredila Gian Paolo Brizzi in Maria Luisa Accorsi, XV–XXIV. Bologna: CLUEB, 1988.
- Brizzi, Gian Paolo, in Maria Luisa Accorsi, ur. *Annali del Collegio Ungaro-Illirico di Bologna 1553–1764*. Bologna: CLUEB, 1988.
- Budak, Neven. *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*. Zagreb: Leykam International, 2007.
- Cavagna Sangiuliani, Antonio. *La Basilica di Sant'Antonio di Padova ed i principali monumenti ch'essa racchiude*. Padova: A. Bianchi, 1852; ponatis London: Forgotten Books, 2018.
- Cigut, Natalija. "Po poteh kulturne dediščine v občini Turnišče." V *Turnišče*, uredili Jasmina Denša in Janja Adanič Vratarič, 44–67. Turnišče: Občina, 2018.
- Cvekan, Paškal. *Čakovec i franjevci: Povijesno-kulturni prikaz tri stoljetne povezanosti Čakovca s Franjevcima – na pragu 320 godišnjice njihova dolaska u grad Zrinskih*. Čakovec: Franjevački samostan, 1978.
- Cvekan, Paškal. *Kaptolski franjevci: Kulturno-povijesni prikaz djelovanja Franjevaca kroz 770 godina na Kaptolu u Zagrebu*. Zagreb: P. Cvekan, 1990.
- Czeike, Felix. "Pazmanum." V *Historisches Lexikon Wien*. Zv. 4, Le–Ro, 510. Wien: Kremayr & Scheriau, 1995. <https://www.digital.wienbibliothek.at/wbrobv/content/pageview/1115352>.
- Dallari, Umberto, ur. *I Rotuli dei lettori legisti e artisti dello Studio bolognese dal 1384 al 1799*. Zv. 3/1. Bologna: Regia tipografia dei Fratelli Merlani, 1888.
- D'Amato, Alfonso. *I Domenicani e l'Università di Bologna*. Bologna: Edizioni studio domenicano, 1988.
- Denša, Jasmina, in Janja Adanič Vratarič, ur. *Turnišče*. Turnišče: Občina, 2018.
- Fitčar, Štefan, Jelka Pšajd, Anton Törnar in Saša Štraus. "Črenšovske slike." V *Občina Črenšovci*, uredil Franci Just, 57–73. Murska Sobota: Podjetje za promocijo kulture Franc-Franc, 2008.
- Géfin, Gyula, ur. *A Szombathelyi egyházmegye története (1777–1928)*. Zv. 1. Szombathely: A Szerkesztő Kiadása, 1929.

- Golec, Boris. *Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije med 16. in 19. stoletjem: Po sledih hrvaškega lingvonima in etnonima v Beli krajini, Kostelu, Prekmurju in Prlekiji*. Ljubljana: Založba ZRC, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2012.
- Höfler, Janez. *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem: K razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel v srednjem veku*. Ljubljana: Viharnik, 2016.
- Horvat, Rudolf. *Poviest Međimurja*. Zagreb: Prosvjetno-poviestno društvo "Hrvatski Rodoljub," 1944.
- Hozjan, Andrej. *Arhivsko gradivo gospostva Beltinci v rodbinskem arhivu grofov Csáky v Avstrijskem državnem arhivu / Das Archivgut der Herrschaft Bellatincz (Beltinci) in dem Familienarchiv der Grafen Csáky in dem Österreichischen Staatsarchiv / A Bellatinczi uradalom levéltári anyaganak jegyzéke a Csáky grófok család levéltárában, az Osztrák Állami Levéltár*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2016.
- Hozjan, Andrej. *Inventar arhivskega gradiva zemljiškega gospostva Dolnja Lendava/Alsólendva v arhivu knezov Esterházy grad Forchtenstein*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2006.
- Hozjan, Andrej. "Plemiška rodbina Széchenyi ter njihova posest in osebna prisotnost na Slovenskem." V *István Széchenyi – iz vizije v dejanja*, uredil Gregor Antoličič, 6–18. Ljubljana: ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 2020. <https://doi.org/10.3986/9789610504511>.
- Hozjan, Andrej, ur. *Pregled zgodovine Prekmurja: Preteklost Prekmurja od pradavnine do konca 20. stoletja*. Murska Sobota: Pomurska akademska znanstvena unija, 2021.
- Hozjan, Andrej. "Prekmurje v novem veku: Od bitke pri Mohaču do konca 18. stoletja." V *Pregled zgodovine Prekmurja: Preteklost Prekmurja od prazgodovine do konca 20. stoletja*, uredil Andrej Hozjan, 65–102. Murska Sobota: Pomurska akademska znanstvena unija, 2021.
- Hranjec, Stjepan, ur. *350 godina franjevacu u Čakovcu: Zbornik radova sa znanstvenog skupa*. Čakovec: Franjevački samostan, Ogranak, Matica Hrvatska, 2010.
- Hrg, Metod, in Josip Kolanović, ur. *Kanonske vizitacije Zagrebačke (nad)biskupije*. Zagreb: Arhiv Hrvatske, 1989.
- Kádár, Zsófia. "Jesuitische Kolleggründungen im westungarischen Raum in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts: Die Beispiele von Raab / Győr und Ödenburg / Sopron." V *Frühneuzeitforschung in der Habsburgermonarchie: Adel und Wiener Hof – Konfessionalisierung – Siebenbürgen*, uredili István Fazekas, Martin Scheutz, Csaba Szabó in Thomas Winkelbauer, 155–70. Wien: Institut für Ungarische Geschichtsforschung, 2013.
- Kemperl, Metoda, in Luka Vidmar. *Barok na Slovenskem: Sakralni prostori*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2014.
- Kontler, László. *Madžarska zgodovina: Tisočletje v Srednji Evropi*. Ljubljana: Slovenska matica, 2005.
- Kovačič, Franc. "Gradivo za prekmursko zgodovino." *Časopis za zgodovino in narodopisje* 21, št. 1/2 (1926): 1–20.
- Lavrič, Ana. "Ikonografija sv. Antona Padovanskega: Upodobitve na Slovenskem." V *S patri smo si bili dobri: Tri stoletja brežiških frančiškanov*, uredil Jože Škofljanec, 169–203. Brežice: Društvo za oživitev mesta Brežice, 2013.
- Lavrič, Ana. *Ljubljanska škofija v vizitacijah 17. stoletja: Vizitacije kot vir za umetnostno zgodovino*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007. <http://umzg.zrc-sazu.si/index.php?q=lavric.vizitacije>
- Lavrič, Ana, in Blaž Resman. "Slike pri Sv. Antonu na Pohorju – najboljšežnejši cikel zgodb o sv. Antonu Padovanskem na Slovenskem." *Kronika* 45, št. 3 (1997): 6–21.
- Lažeta, Andrej. *Sveti Ladislav*. Ljubljana: Družina, 2022.
- Martelanc, Tanja. *Kapucini in njihova arhitektura na Slovenskem*. Ljubljana: Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, 2018.
- Mirković, Marija. "Barokna sakralna ikonografija na področju Zagrebačke biskupije." *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 18 (1994): 129–51.
- Murovec, Barbara. "Likovni viri za baročno stropno slikarstvo v Sloveniji." *Zbornik za umetnostno zgodovino*, n. v., 39 (2003): 92–145.

- Noršić, Vjekoslav. "Hrvatski kolegij u Beču." *Croatia sacra: Arkiv za crkvenu povijest Hrvata* 1, št. 1–2 (1931): 143–57, 255–58.
- Patafta, Daniel. "Razvoj teoloških i filozofskih studija u Zagrebu od XIII. stoljeća do osnivanja sveučilišta u Zagrebu: Povijesni korijeni katoličkoga bogoslovnog fakulteta." *Bogoslovna smotra* 90, št. 1 (2020): 43–66.
- Perić, Ratko. "Hrvatski zavodi u Europi." V *Hrvatska i Europa, kultura, znanost i umjetnost. Zv. 3, Barok i prosvjetiteljstvo (XVII - XVIII. stoljeće)*, uredil Ivan Golub, 215–25. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga, 2003.
- Petrić, Hrvoje. *Koprivnica na razmeđu epoha (1765–1870)*. Koprivnica: "Dr. Feletar," 2000.
- Petrić, Hrvoje. *Općina i župa Drnje: Povijesno-geografska monografija*. Drnje: "Dr. Feletar," 2000.
- Potočnik, Iva. "Sakralna umjetnička baština Varaždinskog arhidiakonata u kanonskim vizitacijama u 17. stoljeću." Doktorska disertacija, Univerza v Zadru, 2016.
- Premierl, Daniel. *Bolonjske slike Hrvatske povijesti: Politička ikonografija zidnih slika u Ilirsko-ugarskom kolegiju u Bolonji*. Zagreb: Leykam International, 2014.
- Razum, Stjepan. *Veroispovijedi i župničke prisege Zagrebačke nadbiskupije: Professiones fidei et iuramenta parochorum ecclesiae Zagrabiensis; 1648.–1997*. Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije "Tkalčić," 2010.
- Regan, Krešimir, ur. *Hrvatski povijesni atlas*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2003.
- Roškar, Branka. *Sv. Anton na Pohorju: Zapisano ob 250-letnici obstoja župnije*. Sv. Anton na Pohorju: Župnija, 2009.
- Sárközy, Péter. "Links to Europe: Hungarian Students at Italian Universities in the 13–18th Centuries." *Hungarian Studies Review* 17, št. 2 (jesen 1990): 47–55.
- Sárközy, Péter. "Il ruolo dell'Università di Bologna e del Collegio Ungaro-Ilirico nella storia culturale ungherese." V *Annali del Collegio Ungaro-Ilirico di Bologna 1553–1764*, uredila Gian Paolo Brizzi in Maria Luisa Accorsi, XLIII–LXIII. Bologna: CLUEB, 1988.
- Sedar, Klaudija. "Kulturna podoba JV Prekmurja v 17. in 18. stoletju." Doktorska disertacija, Univerza v Novi Gorici, 2013.
- Sedar, Klaudija. "Kulturnozgodovinska preteklost dolnjega Prekmurja v zgodnjem novem veku." *Anali PAZU HD* 2, št. 2 (december 2016): 73–83.
- Sedar, Klaudija. "Poselitvena struktura dolnjega Prekmurja v 17. in 18. stoletju." *Anali PAZU HD* 1, št. 2 (december 2015): 87–95.
- Sedar, Klaudija. "Vizitacije zagrebske škofije kot vir za zgodovino dolnjega Prekmurja v 17. in 18. stoletju." *Zbornik soboškega muzeja* 22/23 (2015): 105–117.
- Simoniti, Vasko. "Turški vpadi v Prekmurje v 16. in 17. stoletju ter njihove posledice." V *Katalog stalne razstave Pokrajinskega muzeja Murska Sobota*, uredila Janez Balažic in Branko Kerman, 95–100. Murska Sobota: Pokrajinski muzej, 1997.
- Smej, Jožef. *Kronogrami skozi čas*, 3. knj. Maribor, 2012.
- Sobočan, Štefan. *Moja župnija: Drobci iz preteklosti in sedanjosti cerkva in verskih skupnosti*. Murska Sobota: Podjetje za informiranje, 1994.
- Staid, Ennio. *Sveti Dominik: Prerok za današnji čas*. Petrovče: Društvo Znamenje, 2016.
- Škafar, Gregor. "Župnija Turnišče v šestdesetih letih 17. stoletja." Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, 2010.
- Škafar, Ivan. "Dolnjelendavska rodbina Haholt in rast njene posesti do leta 1381." *Časopis za zgodovino in narodopisje*, n. v., št. 1 (1971): 40–68.
- Škafar, Ivan. "Gradivo za zgodovino kalvinizma in luteranstva na ozemlju belmurskega in beksinskega arhidiakonata." *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 3 (1981): 81–165.
- Škafar, Ivan. *Prekmurski del beksinskega arhidiakonata do leta 1400*. Zagreb: Institut za crkvenu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta, 1979.

- Škafar, Vinko: "Izobraževanje katoliških duhovnikov, ki so bili doma iz Prekmurja ali so tam delovali do priključitve Prekmurja Sloveniji." V *Prekmurje v letu 1919 in katoliška cerkev*, uredil Bogdan Kolar, 29–51. Ljubljana: Teološka fakulteta, 2020.
- Škafar, Vinko: "Prispevek radgonskih kapucinov k ohranjanju slovenščine v 17. in 18. stoletju." *Zbornik soboškega muzeja* 7 (2003): 17–51.
- Škofljanec, Jože. "Kako so prišli in ostali: Brežiški frančiškani od naselitve do začetka 19. stoletja." V *S patri smo si bili dobri: Tri stoletja brežiških frančiškanov*, uredil Jože Škofljanec, 63–88. Brežice: Društvo za oživitev mesta Brežice, 2013.
- Škofljanec, Jože. "Observanti province sv. Križa in slovenske pokrajine od konca 15. do srede 18. stoletja." Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, 2008.
- Škofljanec, Jože. "Provinca v redovnih skupnostih manjših bratov notranjeavstrijskih dežel v zgodnjem novem veku." *Acta historiae artis Slovenica* 20, št. 2 (2015): 57–70.
- Škvorc, Đuro. "Župa Svetog Petra Apostola u Svetom Petru Orehovcu." *Cris: Časopis Povijesnog društva Križevci* 7, št. 1 (2005): 123–33.
- Šourek, Danko. "The Architectural History of the Illyrian-Hungarian College in Bologna." *RIHA Journal* (februar 2019). <https://doi.org/10.11588/riha.2019.0.69935>.
- Šraj, Peter. *Beltinci z okolico*. Beltinci: samozaložba, 1997.
- Vándor, László. "A ferencesek középkori építészeti emlékei Zala megyében." *Zalai gyűjtemény* 25 (1986): 49–76.
- Vidmar, Luka. "Knjižnice na Slovenskem v zgodnjem novem veku." *Jezik in slovstvo* 67, št. 1–2 (2022): 253–81.
- Vugrinec, Jože. "Prvi sombotelski püšpek János Szily: Ob 285. obletnici njegovega rojstva." *Porabski koledar: Letopis Slovencev na Madžarskem* (2021): 89–92.
- Zadnikar, Marijan. "Cerkev 'Marije pod logom' skozi stoletja." V *Turnišče: Zgodovinska in umetnostna podoba farne cerkve*, uredil Jože Ternar, 7–37. Murska Sobota: Pomurska založba, 1994.
- Zelko, Ivan. "Statistika prebivalstva v Prekmurju l. 1698." V *Zgodovina Prekmurja: Izbrane razprave in članki*, uredil Vilko Novak, 70–84. Murska Sobota: Pomurska založba, 1996.
- Zelko, Ivan. "Turniška pražupnija." V *Zgodovina Prekmurja: Izbrane razprave in članki*, uredil Vilko Novak, 224–32. Murska Sobota: Pomurska založba, 1996.
- Zelko, Ivan. "Zgodovina Bistric v Prekmurju l. 1698." V *Sad ljubezni do Boga in domovine*, uredila Gizella Hozian, 5–38. Gornja Bistrica, 1972.
- Zelko, Ivan. "Zgodovina Lendave." V *Zgodovina Prekmurja: Izbrane razprave in članki*, uredil Vilko Novak, 296–320. Murska Sobota: Pomurska založba, 1996.
- Zelko, Ivan. "Župnija Dobrovnik." V *Zgodovina Prekmurja: Izbrane razprave in članki*, uredil Vilko Novak, 247–54. Murska Sobota: Pomurska založba, 1996.
- Žnidaršič Golec, Lilijana. *Cerkvene ustanove in službe v zgodnjem novem veku na Slovenskem: Škofovstvo, arhidiakonatsvo, župništvo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2015.
- Žnidaršič Golec, Lilijana. *Kariere duhovnikov na Slovenskem v zgodnjem novem veku: Vzvodi, okoliščine, (samo)reprezentacija*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2019.
- Žnidaršič Golec, Lilijana. "Redovne province na Slovenskem kot povezovalke prostorov od konca 16. stoletja do Jožefa II." *Arhivi* 40, št. 2 (2017): 177–90.

The Question of the Art Patronage of Three Priests from the Lower Prekmurje Region who Studied in Bologna in the late 17th Century

Summary

The contribution explores the question of the art patronage of three priests of the Zagreb diocese who studied theology in Bologna in the 1680s and later served in the lower Prekmurje region for a longer or shorter period. Regarding ecclesiastical administration, this territory belonged to the Zagreb diocese and the archdeaconry of Beksin (Bexin, Bekšin). In the late 17th and early 18th centuries, it encompassed four parishes: Bogojina, Dobrovnik, Turnišče, and Dolnja Lendava (today Lendava). As for the priests in question – Nikolaj Kiš (Kiss), Emerik Nyilas (Nylas), and Peter Paulušič (Paulušić) – the first two were of Hungarian origin, while the third was Croatian. Kiš, who worked briefly in Legrad in Medjimurje before coming to Dobrovnik, was originally from Szemenye (Muraszemenye), while Nyilas, who served in Dobrovnik and Dolnja Lendava until he took over the parish of Legrad, was from Szombathely. It is not known precisely where in Croatia the long-time parish priest in Turnišče, Peter Paulušič, came from. The study stay of these three priests in Bologna and their activities in the lower Prekmurje region were first pointed out by Franc Kovačič in his article “*Gradivo za prekmursko zgodovino*” (Materials for the History of Prekmurje), based on the visitation records of the archdeaconry of Beksin, stored in the Archdiocesan Archives in Zagreb (*Nadbiskupijski arhiv Zagreb*). The article was published in the *Časopis za zgodovino in narodopisje* journal in 1926. The most comprehensive presentation of the data from the visitations relating to Kiš, Nyilas, and Paulušič has so far been made by Klaudija Sedar in her doctoral thesis titled *Kulturna podoba JV Prekmurja v 17. in 18. stoletju* (The Cultural Image of the South-East Prekmurje Region in the 17th and 18th Centuries, 2013). By also introducing other sources, particularly the *Annals* of the Hungarian-Illyrian or Illyrian-Hungarian College of the Zagreb diocese in Bologna, the present contribution rectifies and, above all, complements the existing knowledge. Furthermore, it raises new factual and interpretative questions concerning both the (narrower) biographical aspect and the (broader) historical or art-historical context. Kiš is the only of these three priests whose art patronage activities were directly recorded. During his priestly ministry in Dobrovnik (documented for the period from the middle of 1688 to the middle of 1720), he erected the altar to his patron saint St Nicholas in the parish church of St James at his own expense. Nyilas's art patronage is also proven. However, in this case, he commissioned the artworks – in particular, five devotional paintings and two or three portraits for the Illyrian-Hungarian College in Bologna – during his rectorship there (1697) or a few years after he had left his post as the parish priest and vice-archdeacon of Dolnja Lendava and moved to Zagreb as the new canon of the Zagreb cathedral chapter. Meanwhile, a now-lost memorial plaque, commissioned by the local parish priest Paulušič, was created in the lower Prekmurje region, specifically in Turnišče. Paulušič led the parish of Turnišče from the late spring of 1687 and was apparently active there until his death in the early spring of 1715. By dedicating a plaque with a Latin inscription to Count György II Széchényi, the patron of the parish of Turnišče (the chronogram of the inscription reveals the year 1696), Paulušič honoured the Count as the commissioner of the altar of St Anthony of Padua in the chapel of the same name in the borough. So far, we do not know whether Paulušič also commissioned or (co-)financed any construction works or furnishings in the parish church or any of the succursal churches in his parish. Nevertheless, this is by no means excluded. Similarly, it is possible to assume that Kiš, the parish priest of Dobrovnik, commissioned and/or materially supported other beautifications and improvements in his parish church and its surroundings, in addition to the altar of St Nicholas. Based on the information collected, we cannot speak of direct influences from Bologna, where Kiš, Nyilas, and Paulušič studied together for at least some time and where they had the opportunity to encounter great works of art. Further research with a broader spatial and temporal scope could bear more fruit based on this contribution's findings about these three priests' academic, social, and other connections.